■ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΝΤΑΣ ΤΑ ΚΛΑΔΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ ΣΚΕΨΗΣ

Θεόδωρος Α. Παπαδόγγονας
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής

Περίληψη

Τα Κλαδικά Οικονομικά για μερικούς είναι μία εξελικτική διαφοροποίηση της Θεωρίας της Επιχείρησης και για άλλους ένα εντελώς διαφορετικό γνωστικό επιστημονικό υποκείμενο, ακόμη και από αυτή την μικροοικονομική θεωρία. Στο άρθρο αυτό παρουσιάζεται μια συνοπτική ιστορική αναφορά που έχει ως στόχο να εντάξει την εξέλιξη των Κλαδικών Οικονομικών μέσα σε ένα ευρύτερο ιστορικό – κοινωνικό πλαίσιο, καθώς και μια αναλυτικότερη παρουσίαση των δύο κύριων σχολών σκέψης που έχουν αναπτυχθεί.

Λέξεις Κλειδιά
Κλαδικά Οικονομικά, Υπόδειγμα Δομής – Συμπεριφοράς – Απόδοσης, Εμπόδια Εισόδου, Τεχνολογία, Διαφήμιση.

JEL
L00, L10

1. Εισαγωγή

Η πρώτη εντύπωση σε έναν νέο μελετητή των κλαδικών οικονομικών (Κ.Ο.) είναι ότι αποτελούν την γέφυρα μεταξύ της οικονομικής θεωρίας και της πράξης γύρω από την αγοραία δραστηριότητα -κυρίως- από την πλευρά της προσφοράς.

Μία άλλη όμως, εξίσου κυρίαρχη, εντύπωση, είναι ότι τα κλαδικά οικονομικά εξελίχθηκαν και εξελίσσονται μέσα από τις ιδιαίτερα έντονες διαμάχες του οικονομικού επιστημονικού κόσμου. Έτσι, μπορεί κάποιος να ισχυρισθεί, χωρίς τον κίνδυνο να χαρακτηρισθεί υπερβολικός, ότι αποτελούν πεδίο έντονων αντιπαραθέσεων μεγέθους συγκρίσιμου με αυτές στην μακροοικονομική (εξάλλου, όπως θα δούμε και παρακάτω, οι κύριες σχολές σκέψης που αποτελούν μαζί με τα Κ.Ο. ένα σύνολο αμφίδρομης ανάπτυξης, έχουν την ίδια περίπου ταυτότητα προέλευσης με τις κυρίαρχες αντίπαλες θεωρήσεις στο πεδίο της μακροοικονομικής θεωρίας και πρακτικής).

Μέσα από τα περιεχόμενα της παρούσας μελέτης, γίνεται προσπάθεια μίας εισαγωγικής προσέγγισης στα αιτιατά στοιχεία των προαναφερόμενων εντυπώσεων. Επίσης γίνεται και μία αναφορά στις ιστορικές εξελίξεις που οδήγησαν στην ανάπτυξη της σημερινής μορφής των Κ.Ο. Το άρθρο τελειώνει με μία ανακεφαλαίωση και κριτική διατύπωση των συμπερασμάτων που εξήχθησαν από όλη αυτή την αναφορά στην δυναμική ανέλιξη των Κ.Ο.

2. Μία ιστορική επισκόπηση στις «ρίζες» και τα κίνητρα ανάπτυξης των Κ.Ο.

Οι οικονομολόγοι αλλά και οι υπόλοιποι αναμεμιγμένοι-εξαρτώμενοι από τα καθέκαστα των αγορών, είχαν ενδιαφερθεί για τα χαρακτηριστικά, τη συμπεριφορά και την επίδοσή τους από την απαρχή της βιομηχανικής επανά-

στασης, μα η εμφάνιση ενός νέου και ξεχωριστού γνωστικού αντικειμένου κάτω από τον τίτλο «Κλαδική Οικονομική» είναι ένα φαινόμενο των τελευταίων 50 περίπου ετών. Μάλιστα, ο συγκεκριμένος αυτός όρος, φαίνεται να εισέρχεται στην διεθνή βιβλιογραφία στις αρχές της δεκαετίας του '50, αναδυόμενος από τις δημοσιεύσεις του Andrews (1952).

Στο χρονικό αυτό διάστημα, τα Κ.Ο. προσεγγίζονται από διαφορετικά επιστημονικά πρίσματα, έχοντας το καθένα από αυτά τους δικούς του αντικειμενικούς στόχους, την δική του ερευνητική μεθοδολογία και συμπερασματική πρακτική και, φυσικά, τους δικούς του κύριους εκπροσώπους. Ενδεικτικό γεγονός των επερχόμενων, πολλές φορές πολεμικού χαρακτήρα, διαφωνιών μεταξύ των εκπροσώπων των διαφορετικών θεωρήσεων αλλά και του εύρους των θεμάτων και της μεθοδολογίας τους, ήταν η αρχική απουσία ενός γενικά αποδεκτού τίτλου που θα απεικόνιζε το γνωστικό αντικείμενο του νέου αυτού τμήματος της οικονομικής επιστήμης.

Η ονοματολογία για το συγκεκριμένο θέμα, που αναπτύχθηκε μέχρι την αρχή της δεκαετίας του '50, περιελάμβανε διάφορους προσδιοριστικούς όρους όπως «economics of industry», «industry and trade», «business economics», «commerce» και «industrial organization» (κλαδική οργάνωση), όρος που και σήμερα χρησιμοποιείται ευρέως στις Η.Π.Α. Το όλο κλίμα που επικρατούσε εκείνη την εποχή στην επιστημονική κοινότητα, μπορεί παραστατικά να αποδοθεί από ένα χαρακτηριστικό τμήμα του κύριου εισαγωγικού άρθρου της διεύθυνσης σύνταξης στο *Readings in Industrial Organization and Public Policy* (American Economic Assosiation, 1958, σελ. 1) που (σε ελεύθερη μετάφραση) αναφέρει τα εξής:

> « ...το πεδίο της κλαδικής οργάνωσης και δημόσιας πολιτικής στερείται αφενός ενός καλά ορισμένου περιεχομένου, αφετέρου ακριβώς συγκεκριμένων ορίων. Μερικά (μεταπτυχιακά) μαθήματα δίνουν έμφαση

στην οργάνωση και στα χαρακτηριστικά των αγοραίων κλάδων γενικά, αλλά και ειδικότερα σε επιμέρους αγορές. Άλλα μαθήματα είναι σχεδιασμένα για να δείξουν την σχέση που υπάρχει μεταξύ των κλάδων της αγοράς και της θεωρίας των τιμών, με βαθύτερο σκοπό να την αναπτύξουν, διαμορφώνοντάς την με βάση τα εξαγόμενα συμπεράσματα από τις εμπειρικές παρατηρήσεις που προκύπτουν από την ερευνητική διάσταση της "κλαδικής οργάνωσης". Ακόμη, άλλα ενδιαφέρονται κυρίως για θέματα δημόσιας πολιτικής, δείχνοντας λίγη προσοχή στην ανάλυση της οργάνωσης των αγορών ή της θεωρίας των τιμών».

Μία έρευνα (Grether, 1970, σελ. 86) η οποία πραγματοποιήθηκε, μετά από δέκα έτη, σε καθηγητές και ερευνητές που ασχολήθησαν με το πεδίο των νυν Κ.Ο., κατέληξε σε παρόμοια συμπεράσματα. Παραθέτουμε ένα ενδεικτικό απόσπασμά της:

«Η ποικιλία και οι διαφορές μεταξύ των διατυπωθεισών αποκρίσεων, στηρίζουν την άποψη ότι η κλαδική οργάνωση δεν είναι μία καθαρά ορισμένη και ομοιογενής θεματική οντότητα...Το συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο συνεχίζει να είναι ευρέως εκλεκτικό και αναπτυσσόμενο».

Τα αίτια για την απουσία μίας γενικά παραδεκτής σύμβασης για το όνομα αλλά και το σπουδαιότερο, για το θεματικό περιεχόμενο της νέας επιστήμης της συμπεριφοράς των αγορών (αλλά και των επιχειρήσεων), βρίσκονται, κατά την άποψή μας, στην ιστορική εξέλιξη της οικονομικής ανάλυσης των κλάδων της προσφοράς αλλά και της μεμονωμένης παραγωγικής οικονομικής μονάδας, δηλαδή της επιχείρησης. Έτσι, μέσα από αυτή την δημιουργικά «καταστροφική» τριβή μεταξύ των προαναφερόμενων σχολών, αναπηδά η κινητήρια δύναμη για έρευνα των γεγονότων, στην οποία οφείλεται και η πραγμάτωση της ιστορικής αναφοράς που ακολουθεί.

2.1. Η ιστορική εξέλιξη της Θεωρίας της Επιχείρησης και οι πρόγονοι των Κ.Ο.

Οι περισσότεροι οικονομολόγοι θεώρησαν (και θεωρούν) ότι τα Κ.Ο. αποτελούν μία εξελικτική επεξεργασία ενός από τα πιο θεμελιώδη «κομμάτια» της οικονομικής σκέψης -της Θεωρίας της Επιχείρησης. Ένας από τους μεγαλύτερους μικρο-οικονομολόγους του αιώνα μας, ο νομπελίστας George Stigler (και από τους κυριότερους εκπροσώπους της σχολής του Σικάγου), αναφέρει ότι:

> «...η κλαδική οργάνωση δεν πρέπει να θεωρείται ως ένας ξεχωριστός κλάδος της οικονομικής» (Stigler, 1968, σελ. 1).

Είναι γνωστό ότι η Θεωρία της Επιχείρησης αποτελείται από την ανάλυση των διαφορετικών μορφών και δομών αγοράς και της επίπτωσης αυτών στην οικονομική ευημερία. Αναπτύχθηκε, γενικά, με βάση την παραδοχή της ορθολογικής επιχείρησης που αποσκοπεί στην μεγιστοποίηση του κέρδους της χρησιμοποιώντας για την ανάλυση της προσέγγισης αυτής τα «εργαλεία» της μαρζιναλιστικής μαθηματικής θεωρίας, παρόλες τις κατά περιόδους ουσιαστικές αμφισβητήσεις που δέχθηκε αυτή.

Το να βλέπει κανείς τα Κ.Ο. ως την εξέλιξη της θεωρίας αυτής είναι, θα λέγαμε, κατανοητό. Εξάλλου και οι δύο «μικροοικονομικές» θεωρίες ασχολούνται με τις οικονομικές αρχές και επιπλοκές της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων, αναζητώντας να αναλύσουν αυτή την συμπεριφορά και ακολούθως να εξαγάγουν τα κατάλληλα, όσον αφορά στην γενική οικονομική ευημερία, συμπεράσματα. Επιπροσθέτως, και οι δύο θεωρίες ασχολούνται με την δομή των αγορών, τα στοιχεία κόστους και τον ανταγωνισμό. Τέλος, όλοι οι νέοι οικονομολόγοι που επιλέγουν να ασχοληθούν με τον τομέα των Κ.Ο., αναγκαστικά θα έχουν και μία πρότερη μακροχρόνια εμπειρία στην Θεωρία της Επιχείρησης, αφού, με τη σειρά της, αυτή αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι της μικροοικονομικής. Είναι, λοιπόν, επόμενο, οι εκτενώς ασχολούμενοι με τα Κ.Ο. να παρατηρήσουν γρήγορα τους στενότατους

δεσμούς μεταξύ των δύο θεωριών, από την πλευρά του περιεχομένου τους αλλά και από την πλευρά της ιστορικής τους εξέλιξης. Στο σημείο αυτό θα πρέπει επιγραμματικά να αναφερθούμε σε τρεις παραδοχές, τις οποίες και θα εξετάσουμε στις επόμενες παραγράφους:

Πρώτον, η παραδοσιακή θεωρία της επιχείρησης αποτελεί ένα σημαντικό τμήμα της ιστορίας της μελέτης της οικονομικής ανάλυσης. Δεύτερον, η εξέλιξη των Κ.Ο. μπορεί μερικώς να αντιμετωπισθεί ως άμεση συνέπεια των αρκετών σημαντικών αδυναμιών ως και εσφαλμένων εκτιμήσεων της θεωρίας της επιχείρησης. Τρίτον, αν και η τελευταία αποτελεί την λυδία λίθο για την μελέτη των Κ.Ο., αρκετές εξωγενείς επιδράσεις και επιρροές έδωσαν έναν εντελώς διαφορετικό χαρακτήρα σε αυτά.

Με αφορμή τις προαναφερθείσες παραδοχές, οι οποίες θα ενεργήσουν ως κεντρικοί ιστοί της ανάλυσής μας, θα εξετάσουμε εν συντομία στις παραγράφους που ακολουθούν την εξέλιξη της θεωρίας της επιχείρησης, προσπαθώντας να καθορίσουμε ποια ακριβώς ήταν τα προβλήματα που προέκυψαν κατά την ανάλυση της συμπεριφοράς των αγορών και των επιχειρήσεων, από την εφαρμογή των αρχών της. Κατ' αυτό τον τρόπο, θα διερευνηθούν τα χαρακτηριστικά και οι «γενεσιουργοί» αιτίες των διαφόρων σχολών που διεκδίκησαν διαχρονικά την πρωτοκαθεδρία ορθής ερμηνείας της λειτουργίας του οικονομικού συστήματος σε μικροοικονομικό –τουλάχιστον- επίπεδο. Επίσης, θα καταστεί δυνατή η κριτική στάση απέναντι στις διαφορετικές προσεγγίσεις των Κ.Ο.

2.2. Από τον Adam Smith στον E. H. Chamberlin

Φυσικά, η ρίζα της θεωρίας της επιχείρησης δεν μπορεί να βρίσκεται αλλού παρά στον *Πλούτο των Εθνών* του Adam Smith, που υποστήριξε ότι ένα παραγόμενο προϊόν (ή υπηρεσία) έχει δύο τιμές: την αγοραία του τιμή, την τιμή δηλαδή βάσει της οποίας συναλλάσσεται στην αγορά και την «φυσική» του τιμή ή «αξία», το επίπεδο της

οποίας εξαρτάται κυρίως από τον όγκο του συντελεστή παραγωγής «εργασία», που απαιτήθηκε για την παραγωγή του. Προσθέτει, όμως, στην θέση του αυτή ότι μία θεωρία περί αξίας βασισμένη στην αξία εργασίας είναι εύκολα εφαρμόσιμη μόνο σε οικονομίες που βρίσκονται σε αρχικά στάδια ανάπτυξης, ενώ -αν και δεν αναιρείται- περιπλέκεται ιδιαίτερα σε οικονομίες με ανεπτυγμένη κεφαλαιουχική δομή.

Το μεγαλύτερο μέρος της εργασίας του επικεντρώνεται στην έννοια αυτή της «φυσικής» τιμής («natural» price), προκαλώντας έτσι μεταγενέστερους συγγραφείς να του προσάψουν ότι αγνόησε την επίδραση της ζήτησης στον καθορισμό της τιμής ενός οικονομικού αγαθού. Στην πραγματικότητα, όμως, η κριτική αυτή δεν είναι ιδιαίτερα ισχυρή, διότι ο A. Smith (1776) δεν αγνόησε την ζήτηση, αλλά δεν εμβάθυνε στην εξέταση των επιδράσεών της στην τιμή, υπονοώντας την ακόλουθη θέση:

> «...εκτός από σπάνιες περιπτώσεις, οι δυνάμεις του ανταγωνισμού μεταξύ των υπαρχουσών επιχειρήσεων θα συμπιέσουν στο απειροελάχιστο την διαφορά μεταξύ της αγοραίας και της «φυσικής» τιμής. Αποκλίσεις μεταξύ των δύο, θα είναι διαχρονικά ιδιαίτερα ασταθείς, ενώ η πιθανή διαφορά μεταξύ των τιμών των αγαθών θα οφείλεται αποκλειστικά στην αξία της αναλωθείσας ποσότητας των εισροών, πράγμα που ταυτοτικά σημαίνει διαφορετικό κόστος παραγωγής».

Έτσι, σύμφωνα με την θέση που εκφράζεται στην προηγούμενη παράγραφο, υψηλά κέρδη θεωρούνταν όχι ως συνέπεια μιας μεγάλης διαφοράς μεταξύ της αγοραίας και της «φυσικής» τιμής, αφού οι δυνάμεις του ανταγωνισμού δεν θα την επέτρεπαν, αλλά ως αποτέλεσμα ενδεικτικό της δυσκολίας ή κάποιου πρόσθετου κόστους στο να χρησιμοποιηθεί στην παραγωγική διαδικασία η αναγκαία ποσότητα κεφαλαίου.

Μεταγενέστεροι του A. Smith οικονομολόγοι, ειδικά ο Jevons, ανέπτυξαν την ανάλυση των επιδράσεων της

ζήτησης, η οποία βασίζεται στην θεωρία της χρησιμότητας, σε κάπως διαφορετική μορφή όμως από την γνωστή σε εμάς. Επιπρόσθετα, υπήρχε στα γραπτά τους ιδιαίτερη επεξεργασία και επικέντρωση στην έννοια και φύση του κόστους και των συντελεστών παραγωγής, ωστόσο η παραδοχή του Smith για το ότι στην γενική περίπτωση ο ανταγωνισμός κρατούσε τις τιμές στα επίπεδα του κόστους, δεν αμφισβητήθηκε σχεδόν για έναν ολόκληρο αιώνα.

Ίσως, όμως, το σημαντικότερο να είναι ότι και στο έργο του Alfred Marshall, το οποίο θεωρείται πιθανότατα η πιο σημαντική συμβολή στην οικονομική επιστήμη -τουλάχιστον στην Αγγλική γλώσσα- από τον A. Smith ως τον J. M. Keynes, υιοθετείται η άποψη αυτή για τον ανταγωνισμό. Ο Marshall, ο οποίος σύμφωνα με τους μελετητές της ιστορίας των Κ.Ο. αποτέλεσε την «γέφυρα» μεταξύ των απόψεων της Ιστορικής Σχολής που είχε «έδρα» της την Γερμανία και της Αγγλικής Σχολής, επέτυχε να συνδυάσει και να ενσωματώσει τις μεθόδους ανάλυσής τους, οι οποίες ήταν σχεδόν σε απόλυτη ρήξη! Το γεγονός αυτό επαληθεύεται στα δύο από τα σημαντικότερα έργα του, στο *Principles of Economics* και κυρίως στο *Industry and Trade,* το οποίο σύμφωνα με τους μελετητές μπορεί να θεωρηθεί το πρώτο εγχειρίδιο στα Κ.Ο. Συγκεκριμένα, αυτή του η δυνατότητα να αναγνωρίσει την συμβολή της Ιστορικής Σχολής αλλά και των οπαδών των «Θεσμικών», ενσωματώνοντάς την στην παράδοση της Αγγλικής Σχολής, γίνεται προφανής στα ακόλουθα εξαγόμενα από τα γραπτά του (A. Marshall, 1890, σελ 762-3):

> «Για χάρη της απλότητας των παραδοχών, ο Ricardo και οι "ακόλουθοί" του συχνά αναφέρονται στον άνθρωπο θεωρώντας τον ως σταθερή ποιοτική παράμετρο και ποτέ δεν προβληματίζονται με τις ενδεχόμενες διαφοροποιήσεις του από αυτό του τον ορισμό... Γνωρίζουν, βέβαια, ότι οι κάτοικοι άλλων χωρών έχουν τις δικές τους ιδιαιτερότητες, οι οποίες μάλιστα απαι-

τούν μελέτη, μα πάλι μοιάζει να τις θεωρούν επιπόλαιες, αποτέλεσμα πλημμελούς γνώσης και σίγουρα προσωρινές, μιας και όταν τα άλλα έθνη έρθουν σε επαφή με την Αγγλική οικονομική διανόηση, θα καταλάβουν -επιτέλους- ποιός είναι ο "σωστός δρόμος", τον οποίο οι Εγγλέζοι είναι έτοιμοι να τους διδάξουν με την πρώτη ευκαιρία...Μα το πιο σημαντικό τους λάθος (της Αγγλικής Σχολής) είναι ότι αρνούνται να δουν το πόσο ευμετάβλητοι είναι οι παρόντες θεσμοί και η «συμπεριφορά» των διαφόρων κλάδων».

Η υιοθέτηση από τον Marshall της θέσης αυτής, τον οδήγησε στον τονισμό της σημασίας των εμπειρικών παρατηρήσεων και μελετών:

«...παρότι κανείς οικονομολόγος δεν πρόκειται να ζήσει αρκετά, ώστε να προλάβει να ερευνήσει/περιγράψει όλες τις μάχες των ατόμων και των κοινωνιών έναντι των οικονομικών τους προβλημάτων, καμία μελέτη των ευρύτατων αυτών προβλημάτων, που να οδηγεί σε κάποια γενική αναλυτική θεώρηση, δεν είναι αξιόπιστη, εάν δεν συνοδεύεται από εξαγόμενες ενδείξεις που προέκυψαν από καταγραφές ερευνών σε άλλες χώρες. Οι συγκεκριμένες -εμπειρικού χαρακτήρα- μελέτες θα πρέπει να αποτυπώνουν τις πρακτικές αντιμετώπισης των οικονομικών προβλημάτων, από τους κατοίκους αυτών των χωρών, σε ένα δεδομένο χρονικό πλαίσιο...Η άμεση και ευθεία μελέτη των γεγονότων, ίσως μάλιστα και αποκλειστικά της δικιάς του εποχής, θα πρέπει κατά πολύ να υπερτερεί σε διάρκεια χρόνου από την ζωή του, που αφιερώνει ένας σοβαρός οικονομολόγος, από την αντίστοιχη διάρκεια ενασχόλησής του, με την αυστηρή μαθηματική/θεωρητική ανάλυση.»

Παρόλες αυτές τις απόψεις του, που αποτυπώθηκαν στις προηγούμενες παραγράφους, από αλλά σημεία του έργου του προκύπτει ότι ο Marshall δεν ήταν αυτό που θα ονόμαζε κανείς, ο απόλυτα «πρακτικός» επιστήμονας. Αντίθετα, πίστευε ότι η επαγωγή από τα γεγονότα στη

θεωρία πρέπει να συνδυάζεται άμεσα με την απαγωγή σε ένα σύνολο αλληλοβοηθούμενων δημιουργικών διαδικασιών και μέσω αυτής της προσέγγισης να γίνεται δυνατή η διατύπωση γενικών θεωρητικών μεθόδων ανάλυσης.

Αλλά ας επανέλθουμε στην θέση που λαμβάνει ο μεγάλος αυτός οικονομολόγος ως προς τις ιδέες του A. Smith, για τον έντονο ανταγωνισμό μεταξύ των παραγωγών στους διάφορους κλάδους της αγοράς και τις επιπλοκές του στην διαμόρφωση των τιμών καθώς, επίσης, και της κερδοφορίας.

Όπως λοιπόν είπαμε, ο Marshall ταυτίστηκε με τους κλασικούς και τους νεοκλασικούς ως προς τις αντιμονοπωλιακές ιδιότητες του ανταγωνισμού, αν και το έργο του απομακρύνεται από την ιδέα ότι η αξία ενός αγαθού είναι ανεξάρτητη από την τιμή του στην αγορά. Αντίθετα, ακολούθησε την άποψη του Jevons (1871) ότι οι τιμές εξαρτώνται άμεσα από την οριακή χρησιμότητα που λαμβάνει ο καταναλωτής από ένα αγαθό, με την έννοια της προσφοράς να παίζει ρυθμιστικό ρόλο στο σημείο που επηρεάζει την οριακή χρησιμότητα, λόγω του επιπέδου διάθεσης του εν λόγω αγαθού στην αγορά. Έτσι δημιουργείται μία συνεχής και ενοποιημένη εικόνα της διαμόρφωσης της τιμής, καθοριζόμενης από το ταυτόχρονο «ταίριασμα» της προσφοράς και της ζήτησης. Ωστόσο διατήρησε την αρχική άποψη του Smith, σύμφωνα με την οποία μακροχρόνια ο ανταγωνισμός «εγγυάται» την εξίσωση της τιμής με το μέσο συνολικό κόστος παραγωγής.

Η περίπτωση μίας επιχείρησης που καταφέρνει να «δραπετεύσει» από αυτό τον περιορισμό σημειώνοτας υπερκέρδη ή, στην ακραία περίπτωση, κατέχοντας μονοπωλιακή θέση σε έναν κλάδο, θεωρείται από τον Marshall ως πιθανό ενδεχόμενο, μα ένα τέτοιο ενδεχόμενο χαρακτηρίζεται επίσης ως ιδιαίτερα βραχύβια -κυρίως στον ιδιωτικό τομέα- περίπτωση. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, παρά την ύπαρξη οικονομιών κλίμακας, ο κύκλος ζωής μιας επιχείρησης είναι αναπόφευκτα συνδεδεμένος με την άνοδο και την πτώση της, καθώς οι

διαχρονικές αλλαγές στην σύνθεση της διοίκησής της, είναι επίσης -και λόγω βιολογικών περιορισμών- αναπόφευκτες. Οι νέες, πάλι, επιχειρήσεις στον κλάδο φέρνουν έναν καινούριο «άνεμο» ενθουσιασμού στο πνεύμα του ανταγωνισμού, εντείνοντάς τον μεταξύ αυτών και των «παλαιών» επιχειρήσεων στον θεωρούμενο κλάδο, μα η βραχυβιότητα της μονοπωλιακής θέσης κυρίως οφείλεται στο γεγονός ότι μία επιχείρηση είναι πολύ δύσκολο να αποφύγει τον ανταγωνισμό, εάν φυσικά σκοπεύει να αναπτύξει τις δραστηριότητές της σε μία αξιόλογου μεγέθους αγορά.

Συνοψίζοντας, θα θέλαμε στο σημείο αυτό να σχολιάσουμε δύο αξιοπρόσεκτα στοιχεία: Πρώτον, ο Marshall, όμοια με τον Smith, προσπάθησε να διακριβώσει γενικές αρχές που ενυπάρχουν κάτω από την πρακτική εμπειρία των γεγονότων και της οικονομικής συμπεριφοράς. Συνδύασε την θεωρία, όπως αναφέραμε και σε προηγούμενη παράγραφο, με τα ιστορικά παρατηρούμενα δεδομένα της πράξης, προτιμώντας πολλές φορές να δίνει βάρος στην αλήθεια των συμβάντων εκεί όπου υπήρχε σύγκρουση της πραγματικότητας των αγορών με την αντίστοιχη θεωρία ανάλυσής τους. Δεύτερον, απέφυγε να αναλύσει με φορμαλιστικό τρόπο την έννοια του πλήρους ανταγωνισμού, όπως την ξέρουμε εμείς σήμερα. Υποστήριξε, βέβαια, με σαφήνεια ότι ο ανταγωνισμός πρέπει να είναι έντονος, αλλά ανέφερε επιπλέον και κάποια από τα κύρια χαρακτηριστικά του, όπως την έννοια της ανεξαρτησίας μεταξύ των πολλών αγοραστών και πωλητών και την συνακόλουθη αδυναμία τους να επηρεάσουν μεμονωμένα την τιμή και την πληροφόρηση που αφορά στην μορφή των συναλλαγών, χωρίς όμως να εμβαθύνει περισσότερο στις έννοιες αυτές. Η μόνη του αναφορά στην οντότητα του «τέλειου ανταγωνισμού» ήταν στην πρώτη έκδοση του έργου του *Principles of Economics* (1890), και ήταν μάλλον περιορισμένης έκτασης.

Ενώ ο Marshall, στο δικό του έργο, προσπάθησε με επιτυχία να «συγχωνεύσει» μεθόδους ανάλυσης προερ-

χόμενες, όμως, από διαφορετικές σχολές της οικονομικής σκέψης, αυτό δεν έγινε εξίσου και από τους σύγχρονους ή μεταγενέστερούς του οικονομολόγους (εκτός βέβαια από τον Chamberlin). Η πιο σημαντική, ίσως, ένδειξη του ισχυρισμού μας αυτού, είναι η ανάπτυξη της μικροοικονομικής θεωρίας από την Αγγλική Σχολή, ξέχωρα και πολλές φορές σε ανοιχτή διαμάχη με την εξέλιξη των εμπειρικών μεθόδων ανάλυσης και επομένως με τους οπαδούς της Θεσμικής Σχολής, που άλλωστε αποτέλεσαν προγόνους -από τους πιο σημαντικούς ως προς το μέγεθος της επίδρασής τους- των τωρινών Κ.Ο.

Έτσι, αρχίζοντας -περίπου- από αυτή την χρονική περίοδο (1870-80), δύο ξεχωριστοί πόλοι επεξεργασίας της συμπεριφοράς και οργάνωσης των αγορών, των κλάδων και των επιχειρήσεων, έκαναν την εμφάνισή τους στο οικονομικό επιστημονικό στερέωμα. Ο ένας πόλος αφιερώθηκε στην εμπειρική/πρακτική αποτίμηση των δεδομένων, παρατηρώντας την ιστορική και τρέχουσα εξέλιξη της συμπεριφοράς συγκεκριμένων επιχειρήσεων και κλάδων. Θα αναφερθούμε στα χαρακτηριστικά του σε μια εκτενέστερη αναφορά που ακολουθεί στις επόμενες παραγράφους. Ο άλλος πόλος/σχολή προσπάθησε να αναλύσει την έννοια του ανταγωνισμού στην αγορά και συγκεκριμένα να διατυπώσει τις ακριβείς συνθήκες κάτω από τις οποίες ο ανταγωνισμός θα απέφερε την εξίσωση της αγοραίας τιμής με το επίπεδο του κόστους ανά μονάδα εμπορεύματος, παραδοχή που μέχρι εκείνη την εποχή είχε γίνει αποδεκτή με καθολικό, θα λέγαμε, τρόπο.

Οι λόγοι, τώρα, για τους οποίους πραγματώθηκε αυτός ο διαχωρισμός δεν είναι, ακόμη και τώρα, απολύτως σαφείς, αλλά φιλοδοξώντας να συμβάλουμε στην σχετική προβληματική, θα αναφερθούμε σε τρεις, κατά την γνώμη μας, σημαντικούς λόγους/αίτια του διαχωρισμού:

Ο πρώτος λόγος είναι ότι η δογματική προσκόλληση σε προϋπάρχουσες οικονομικές θεωρίες οδήγησε τα οικονομικά από το χώρο της επιστήμης στο χώρο των «αιρετικών» αντιπαραθέσεων. Ο δεύτερος λόγος είναι η

-συνδυαστικής φύσης- μέθοδος προσέγγισης που πρότεινε ο Marshall με την διαλεκτική πράξης (αποτυπωμένης στα γεγονότα) και θεωρίας (με βασικό εργαλείο την επαγωγή), απαιτώντας έτσι επιστήμονες οπλισμένους και με εμπειρικές αλλά και με θεωρητικές δυνατότητες ανάλυσης, κάτι που ομολογουμένως σπανίως συμβαίνει μέσα στους κόλπους όχι μόνον της Οικονομικής αλλά και οποιασδήποτε άλλης επιστήμης. Η θέση αυτή είχε άλλωστε επισημανθεί νωρίτερα από τον Jevons (1905) αλλά και πολύ πιο πρόσφατα από τον Koopman (1957, σελ. 145), που ενδεικτικά αναφέρει τα εξής:

> «Η διαδικασία σύνδεσης θεωρητικών εννοιών με παρατηρήσεις απαιτεί μεγάλη ποσότητα λεπτομερειακής γνώσης σχετικά με την πραγματικότητα της οικονομικής ζωής, αλλά και εξίσου μεγάλη γνώση και εξοικείωση με τις μεθόδους ποσοτικών μετρήσεων. Από την άλλη μεριά, η διαδικασία δικαιολόγησης από τα αξιώματα και τις παραδοχές στα συμπεράσματα, καθώς και η εκτίμηση των αξιωματικών αυτών παραδοχών ως προς την δυνατότητά τους να αποτελούν βάση για την ανάπτυξη της απαραίτητης δικαιολόγησης, απαιτούν με διαρκώς αυξανόμενους ρυθμούς θεωρητικές αλλά και μαθηματικές ικανότητες που σπάνια συνυπάρχουν σε ένα μεμονωμένο άτομο. Η εξακρίβωση των συμπερασμάτων, εκτός από το να απαιτεί ικανότητες στο να συνδυάζει κανείς γενικές θεωρητικές έννοιες και πραγματικά φαινόμενα, επίσης απαιτεί, σε πολλές περιπτώσεις, και την μεγάλη εξοικείωση με αναλυτικές διαδικασίες στατιστικού χαρακτήρα».

Όπως υποστήριξε και ο Jevons, μία λύση στο προαναφερόμενο πρόβλημα θα ήταν να καταφύγει η ερευνητική διαδικασία στον καταμερισμό της εργασίας μεταξύ επιστημόνων προικισμένων με τις ανάλογες ποσοτικές ή θεωρητικές ικανότητες ανάλυσης των δεδομένων. Κάτι τέτοιο πάντως, σύμφωνα με πολλούς άλλους, δεν θα ήταν και τόσο αποτελεσματικό, αφού και η εξειδίκευση

η οποία επιτυγχάνεται με τον καταμερισμό της εργασίας έχει τα προβλήματά της, κυρίως όταν δεν προϋπάρχει η κατάλληλη μέριμνα για τον συντονισμό και την επαρκή εσωτερική διάρθρωση συνεργασίας μεταξύ των διαφόρων τομέων, των επιφορτισμένων με το ειδικό κομμάτι έρευνας.

Ο τρίτος και τελευταίος λόγος που, σύμφωνα με την άποψή μας, ευθύνεται για τις σχισματικές τάσεις μεταξύ των σχολών που ανέπτυξαν τα Κ.Ο. ήταν η διάρθρωση των σχετικών πανεπιστημιακών προγραμμάτων σε προπτυχιακό αλλά κυρίως σε μεταπτυχιακό επίπεδο και οι επαγγελματικές απαιτήσεις των οικονομολόγων, όπως αυτές εκφράζονταν από τα προγράμματα σπουδών των πανεπιστημίων. Μα και οι σχέσεις μεταξύ των λειτουργών αυτών των ακαδημαϊκών προγραμμάτων δεν ήταν και οι καλύτερες δυνατές. Πιο συγκεκριμένα, φατρίες είχαν αναπτυχθεί στις οικονομικές σχολές των διαφόρων (σπουδαίων όσο και φημισμένων) πανεπιστημίων των Η.Π.Α., με σχέσεις ίντριγκας βυζαντινού χαρακτήρα.

Ένα ενδεικτικό παράδειγμα μας δίνει μέσα από τα γραπτά του ένας από τους πιο σπουδαίους προγόνους της σχολής του Σικάγου, ο Paul Douglas, που τύχαινε να μην ενστερνίζεται τις πρακτικές με τις οποίες καθηγητές μεγάλης εμβέλειας, (όπως ο Frank Knight), προσπαθούσαν να «ελέγξουν» την κατεύθυνση της μεθοδολογίας του πανεπιστημίου όπου ανήκαν (P. Douglas, 1972, p. 8):

> «Όταν επέστρεψα από τον πόλεμο (1945), το πανεπιστήμιο που τόσο είχα αγαπήσει και στο οποίο είχα αφιερωθεί, μου φάνηκε ένα εντελώς διαφορετικό και ίσως ξένο, πια, μέρος. Ο Schultz ήταν νεκρός, ο Viner είχε φύγει, όλοι οι αγαπημένοι μου συνάδελφοι είχαν σκορπίσει. Ο Knight είχε γίνει πια απροκάλυπτα εχθρικός και οι οπαδοί-ακόλουθοί του έμοιαζε να ήταν πανταχού παρόντες...»

Επίσης, όπως είπαμε νωρίτερα, η (αναγκαία) επιχειρηματική διάσταση της οικονομικής επιστήμης «εξανάγκαζε» πανεπιστημιακά ιδρύματα με μεγάλη ιστορία

και κύρος, όπως π.χ. το London School of Economics, το Cambridge, το Manchester, κ.ά., να ακολουθούν συγκεκριμένα προγράμματα εκπαίδευσης, πολλές φορές προσαρμοσμένα στις ανάγκες των μεγάλων επιχειρήσεων/χορηγών τους. Ευτυχώς, θα λέγαμε, τα συγκεκριμένα πανεπιστήμια προσπαθούσαν όσο ήταν δυνατόν να αποφύγουν κάποιου είδους δέσμευση σε εκπαιδευτικά στεγανά προσαρμοσμένα στις στελεχειακές απαιτήσεις των χορηγών τους, αλλά και με το πέρασμα του χρόνου το φαινόμενο αυτό έτεινε να εξαφανισθεί. Παρόλα αυτά, όμως, η όλη κατάσταση έδωσε την αφορμή να αναπτυχθούν αποσχιστικές –από την «καθαρή» μικροοικονομική θεωρία– τάσεις και επομένως να εξετασθεί η οργάνωση και λειτουργία των αγορών σε επίπεδο κλάδων και επιχειρήσεων, με πολύ πιο πρακτικό τρόπο.

Έτσι, λοιπόν, έγινε πραγματικότητα ο διαχωρισμός της προσέγγισης της ερμηνείας της προσφοράς, στους δύο προαναφερόμενους πόλους-άκρα, δηλαδή τον εμπειρικό και τον θεωρητικό, με την έντονη πολεμική ανάμεσα στους κύριους εκπροσώπους τους.

Επιστρέφοντας στην ιστορική περιγραφή των δύο σχολών, παρατηρούμε ότι και η προσπάθεια εκ μέρους των θεωρητικών να διατυπώσουν τις ακριβείς προϋποθέσεις που δημιουργούν συνθήκες πλήρους ανταγωνισμού σε μία αγορά είναι μία διαφορετική προσέγγιση από αυτή του Marshall (ο οποίος, όπως είδαμε, δεν κάνει καμία τέτοιου είδους ανάλυση), επίσης, όμως, δημιουργεί εκ των ενόντων ένα εντελώς διαφορετικό «μονοπάτι» από αυτό που ακολούθησαν όσοι ασχολήθηκαν με καθαρά εμπειρικές έρευνες. Στο έργο των Jevons (1871) και Edgeworth (1881) δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην επακριβή διατύπωση εκείνων των συνθηκών, από τις οποίες θα προέλθει ως άμεση συνέπεια η εξίσωση της τιμής με το κόστος ανά μονάδα αγαθού και η απουσία υπερκερδών μονοπωλιακού χαρακτήρα.

Φυσικά, η χρησιμοποίηση της διαφορικής μαθηματικής ανάλυσης την εποχή εκείνη στα οικονομικά ήταν

καθοριστική για την ύπαρξη ενός αυστηρού και αδιαμφισβήτητου θεωρητικού «εργαλείου» για την υποστήριξη αυτής της προσπάθειας. Η προσέγγιση αυτή αναπτύχθηκε περαιτέρω στις Η.Π.Α. στα έργα του J. Clark (1899) και του F. Knight (1921), ο οποίος, τελικά, αποτέλεσε και τον πατέρα της έννοιας του πλήρους ανταγωνισμού, όπως είναι γνωστός σε εμάς σήμερα, αφού ήταν εκείνος που πρωτοδιατύπωσε την οικεία λίστα με τις αναγκαίες και ικανές συνθήκες κάτω από τις οποίες θα εξαλείφονταν τα υπερκανονικά κέρδη, σε σημείο μάλιστα ελάχιστου μέσου κόστους. Επιπροσθέτως, η μεθοδολογία της μαρζιναλιστικής ανάλυσης (marginal analysis) εφαρμόσθηκε και στην άλλη περίπτωση που εξέτασε ο Marshall, την απουσία του ανταγωνισμού, την περίπτωση, δηλαδή, του μονοπωλίου.

Η προσήλωση αρκετών οικονομολόγων στην οριακή ανάλυση που επέτρεπε με την συνοχή, συνέπεια και αυστηρότητα που διακρίνει την μαθηματική υποδομή της, την αφαιρετική προσέγγιση και δικαιολόγηση ιδιαίτερα περίπλοκων οικονομικών προβλημάτων (όπως π.χ. της γενικής ισορροπίας), δημιούργησε, παρόλα αυτά, και αρκετά προβλήματα στην μελέτη της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων. Η μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας οδηγεί στην διατύπωση δύο σημαντικών προβλημάτων, που αναφέρονται ακολούθως:

Πρώτον, η προαναφερθείσα μαθηματική συστηματοποίηση των συνθηκών του πλήρους ανταγωνισμού και η εφαρμογή της ως μέσου ερμηνείας της συμπεριφοράς μιας επιχείρησης, έφερε στην επιφάνεια μία αξιοσημείωτη, θα λέγαμε, ασυμβατότητα. Έστω, λοιπόν, ότι μία επιχείρηση αντιμετωπίζει αύξουσες αποδόσεις κλίμακας, άρα και κατερχόμενη καμπύλη μέσου κόστους. Τότε πώς μπορεί να επιτευχθεί το σημείο ισορροπίας που προβλέπει η υπόθεση του πλήρους ανταγωνισμού για την συγκεκριμένη επιχείρηση; Με άλλα λόγια, η οριακή ανάλυση αυτού του είδους μπορεί να ερμηνεύσει το μέγεθος αλλά και τα όρια επέκτασης μιας επιχείρησης μόνον εάν

αυτή αντιμετωπίζει αύξουσα μακροχρόνια καμπύλη μέσου κόστους.

Δεύτερον, η εφαρμογή, κατ' αυτόν τον τρόπο, της οικονομικής ανάλυσης, μπορεί αφενός μεν να έδινε ένα μαθηματικό κύρος στα αποτελέσματα και συμπεράσματά της, αφετέρου όμως ξέφευγε από τον κύριο σκοπό της, που δεν ήταν άλλος από την εξήγηση της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων και της λειτουργίας των αγορών στην καθημερινή πραγματικότητα. Η επιμονή των οικονομολόγων που την υιοθετούσαν στο να εξακριβώσουν τις γενικότερες, κατά το δυνατόν, συνθήκες/νόμους βάσει των οποίων θα ήταν σε θέση να ερμηνεύσουν όλα τα οικονομικά φαινόμενα, αποδείχθηκε τελικά γενέτειρα ακραίων καταστάσεων, αφού στρεβλώθηκε η επί ενάμισυ αιώνα προσέγγιση των οικονομικών φαινομένων, που ενσωμάτωνε τόσο την επιθυμία διατύπωσης γενικών παραδοχών όσο και την επιθυμία χρησιμοποίησής τους για την ερμηνεία και μόνον της αγοραίας καθημερινότητας και όχι για την καθιέρωση μιας επιστημονικής «μοναρχίας» της συγκεκριμένης σχολής οικονομικής σκέψης.

Στο σημείο αυτό, ενδεικτική είναι η παράθεση ενός μικρού αποσπάσματος από μια διάλεξη του Sir William Asley (1888), που την πραγματοποίησε αποδεχόμενος την έδρα του πρύτανη της Πολιτικής Οικονομίας στο πανεπιστήμιο του Toronto:

> «...μία Πολιτική Οικονομία θα μπορούσε να έχει αξία για το κοινωνικό σύνολο και μέσα στα πλαίσιά της τα παλαιά δόγματα/αλήθειες να μην χάσουν εντελώς την σημασία τους, αλλά να αποκτήσουν την αξιοποίηση που τους αναλογεί, εάν και εφόσον η έρευνα θα στραφεί από την αφαιρετική μαρζιναλιστική προσέγγιση που έχει προσφέρει πια ό,τι της ήταν δυνατόν να προσφέρει, σε μία άλλη προσέγγιση που να επικεντρώνεται στην εμπειρική εξέταση των πραγματικών φαινομένων με νέες ερευνητικές μεθόδους-ιστορικές, θεσμικές, στατιστικές ή επαγωγικές...»

Θα πρέπει εδώ να πούμε ότι ο Sir William Asley, κα-

τείχε ανάλογη ακαδημαϊκή θέση και στο πανεπιστήμιο Harvard, για μία δεκαετία, πριν γίνει επικεφαλής του νέου οικονομικού τμήματος (1901) του πανεπιστημίου του Birmingham. Η προσφορά και η επιρροή του, ως ενός από τους κυριότερους εκφραστές της Θεσμικής Σχολής, στην εξέλιξη της οικονομικής ανάλυσης είναι δύσκολα μετρήσιμη. Ένα μέρος αυτής της επιρροής μπορεί να θεωρηθεί η θεμελίωση του γνωστικού αντικειμένου που τώρα είναι γνωστό με το όνομα managerial economics. Ένα άλλο μέρος της είναι ότι είχε μαθητές διακεκριμένους αργότερα –και στο πεδίο των Κ.Ο.– οικονομολόγους, όπως ο G. C. Allen, που προφανώς επηρεάστηκαν έντονα από τον τρόπο σκέψης και τις απόψεις του.

Έτσι, από αυτή την ιστορική ερμηνευτική διαδικασία των γεγονότων, μπορεί εύκολα να διακρίνει κανείς ότι μέσα από τις διαφωνίες εξεχόντων οικονομολόγων, η αρχική προσέγγιση του A.Smith και του A.Marshall διαχωρίστηκε (χρησιμοποιώντας έναν «ήπιο» όρο) σε δύο Σχολές. Η μία ήταν καθαρά εμπειρική, ενδιαφερόταν ελάχιστα ή αγνοούσε εντελώς την χρησιμοποίηση γενικών και αφαιρετικών αρχών οικονομικής συμπεριφοράς, ενώ, αντίθετα, η άλλη ήταν άκρως θεωρητική και αφαιρετικά απαγωγική, μία σχολή σκέψης μεγάλης ακρίβειας, «κομψότητας» αλλά και αυστηρότητας, η οποία περιφρονούσε την εξέταση των εμπειρικών στοιχείων, υποστηρίζοντας κιόλας ότι μία «πραγματική» επιστήμη δεν θα έπρεπε να ασχολείται και πολύ με «πρακτικίστικα» θέματα.

Το τελικό αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν ένας σοβαρότατος, όπως προαναφέραμε, διαχωρισμός και επίσης η πραγμάτωση εντελώς ξεχωριστών επιστημονικών επιτεύξεων και εξελίξεων που συνέβαλαν στην ανάπτυξη όχι μόνον των Κ.Ο. αλλά εν γένει ολόκληρης της οικονομικής επιστήμης. Όμως, η ανάπτυξη αυτή έγινε από την εκάστοτε πλευρά δύο εντελώς ξεχωριστών και αντιμαχόμενων «στρατοπέδων», γεγονός που αντανακλάται στην εκ διαμέτρου διαφωνία όχι μόνον σε θέματα υιοθέτησης κατάλληλης μεθοδολογίας για την μελέτη της

συμπεριφοράς των επιχειρήσεων, αλλά και σε θέματα βασικών αξιωματικών εννοιών που χρησιμοποιούνται σε μια τέτοια μελέτη. Συγκεκριμένο παράδειγμα είναι η έννοια της επιχείρησης που δέχεται ο πλήρης ανταγωνισμός, που από θεμέλιο της θεωρίας της γενικής ισορροπίας μετατρέπεται σε μία αδιάστατη και μονολιθική οντότητα λήψης αποφάσεων, απέχοντας κατά πολύ από την πραγματική επιχείρηση που ο παρατηρητής βλέπει να λειτουργεί στην καθημερινότητα της αγοράς.

Έτσι, από τις αρχές τις δεκαετίας του 1920, το χάσμα αυτό μεταξύ των οικονομολόγων αρχίζει να παίρνει τις πιο μεγάλες του διαστάσεις. Από την μία «όχθη» βρισκόταν η λεγόμενη εμπειρική σχολή -ο πρόδρομος της σχολής SCP που αναζητά της αιτιακές σχέσεις μεταξύ της Δομής (Structure) ενός κλάδου, της Συμπεριφοράς (Conduct) των επιχειρήσεων που ανήκουν σε αυτόν και της Απόδοσής (Performance) τους. Οι οπαδοί της εξετάζουν με τον πιο λεπτομερή τρόπο την ιστορική εξέλιξη της μεμονωμένης επιχείρησης, των κλάδων, ή μελετούν την τρέχουσα δομή και συμπεριφορά ενός ή περισσότερων κλάδων. Κάθε λεπτομέρεια της οργάνωσης του εκάστοτε κλάδου πρέπει να καλυφθεί, λεπτομέρεια που αφορά ακόμη και στοιχεία για την προσωπική ζωή των δεσποζουσών επιχειρηματικών προσωπικοτήτων σε έναν κλάδο, που αφορά την οργανωτική δομή των εμπλεκομένων επιχειρήσεων, την ιστορία ανάπτυξης των προϊόντων της επιχείρησης, την συμπεριφορά τους σε σχέση με τις συγχωνεύσεις και εξαγορές, τις επενδύσεις, την απασχόληση σε αυτές, την ερευνητική και διαφημιστική δραστηριότητά τους, τις πηγές και τη διάρθρωση της χρηματοδότησής τους, κ.λπ.

Η επίδραση όλων των προηγουμένων στην κερδοφορία και στην αποτελεσματικότητα συχνά εξετάζονταν, μα η γενική επίδρασή τους στο επίπεδο της διανομής των πόρων και της συνολικής ευημερίας, όχι. Η μεθοδολογία της εμπειρικής σχολής ήταν εξολοκλήρου πρακτική, έτσι οι πολλές διαφορές μεταξύ των επιχειρήσεων που

συμμετείχαν στην αγοραία καθημερινότητα εκλαμβάνονταν ως σημαντικοί παράγοντες για τον καθορισμό της πορείας του κλαδικού ανταγωνισμού. Έμφαση, λοιπόν, δινόταν κυρίως στα χαρακτηριστικά του πραγματικού οικονομικού κόσμου ή ακόμη και σε ιδιαιτερότητες μεμονωμένων επιχειρήσεων, προϊόντων και καθοριστικών προσδιοριστικών παραγόντων του υπάρχοντος κλαδικού ανταγωνισμού, στοιχεία τα οποία προσπαθούσε να επεξεργασθεί η εμπειρική σχολή, ενώ ελάχιστη έμφαση δινόταν στην εξαγωγή και διατύπωση συμπερασμάτων και γενικών αρχών, αντίστοιχα. Μόνον αρκετά αργότερα, κυρίως στις εργασίες των Florence (1933) και Allen (1933), η εμπειρική σχολή απέκτησε ενδιαφέρον για την επανεξέταση και επαναδιατύπωση των χαρακτηριστικών, της ανάπτυξης και συμπεριφοράς των κύριων τομέων της βιομηχανίας, με σκοπό την επίτευξη μιας πιο ολοκληρωμένης προσέγγισης.

Στην άλλη «όχθη» του χάσματος βρισκόταν η επονομαζόμενη Θεωρία της Επιχείρησης, η οποία ενδιαφερόταν κυρίως για τον καθορισμό της τιμής, τις αποφάσεις σχετικά με το ύψος της παραγωγής και την επίδραση των δύο αυτών παραμέτρων στην αποτελεσματικότητα, την βέλτιστη κατανομή των πόρων, και στο επίπεδο της οικονομικής ευημερίας. Υιοθετώντας, όπως προαναφέρθηκε, την απαγωγική μέθοδο (με αφετηρία συγκεκριμένες παραδοχές φθάνουμε στα κατάλληλα συμπεράσματα με μέσο την μαθηματική ανάλυση και την αυστηρή δικαιολόγηση) επέδειξε ελάχιστο ενδιαφέρον για εμπειρική υποστήριξη της ορθότητας των αρχών της και γενικά αγνόησε τις ιστορικές και θεσμικές διαστάσεις των κλάδων. Η «επιχείρηση» της Θεωρητικής Σχολής ήταν αδιαίρετη, καθώς δε ήταν και αντιπροσωπευτική, για τις ανάγκες τις ανάλυσης, δεν χαρακτηριζόταν από τις διαφορές που υπήρχαν μεταξύ των επιχειρήσεων του πραγματικού κόσμου. Πάνω από όλα όμως, η θεωρία αυτή περιελάμβανε την έννοια του πλήρους ανταγωνισμού, που απέδιδε εξωπραγματικά χαρακτηριστικά στις επιχειρήσεις, και

την έννοια του μονοπωλίου η οποία, αν και πιο ρεαλιστική, λόγω της βασικής της παραδοχής για την παντελή έλλειψη ανταγωνισμού, αδυνατούσε να ερμηνεύσει την λειτουργία όλων των κλάδων της αγοράς. Δεν θα αποτελούσε υπερβολή ο ισχυρισμός ότι κατά το χρονικό διάστημα του μεσοπολέμου, η ένταση της διαφοροποίησης μεταξύ της τυπικής οικονομικής ανάλυσης και της εμπειρικής παρατήρησης και επεξεργασίας, δεν ήταν λιγότερο μεγάλη από το αντίστοιχο επιστημονικό ρήγμα στην μακροοικονομική.

Την πρώτη προσπάθεια γεφύρωσης του χάσματος, αποτέλεσε ένα σπουδαίο άρθρο του P. Sraffa (1926), που έδειξε ότι οι επιχειρήσεις αποφεύγουν γενικά την περαιτέρω επέκτασή τους, όχι γιατί αντιμετωπίζουν αύξουσα καμπύλη μέσου κόστους αλλά γιατί ενδεχόμενη επέκτασή τους θα αποφέρει και μία αναπόφευκτη πτώση της τιμής του προϊόντος τους στην αγορά. Το συμπέρασμα αυτό δείχνει την ύπαρξη μιας γενικής παραδοχής που σταδιακά εκείνη την εποχή έπαιρνε σάρκα και οστά: λόγω της διαφοροποίησης των προϊόντων, οι ανταγωνιζόμενες επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν όχι οριζόντια αλλά κατερχόμενη καμπύλη ζήτησης, γεγονός που οδηγεί σε ένα όριο στην μεγέθυνση μιας επιχείρησης, έστω και εάν αυτή επίσης αντιμετωπίζει φθίνουσα καμπύλη μακροχρόνιου μέσου κόστους.

Αυτή η εξέλιξη «έστρωσε» το δρόμο για την δουλειά της Joan Robinson (1933) για το ολιγοπώλιο και κυρίως του μεγάλου οικονομολόγου E. H. Chamberlin, που μέσα από την θεωρία του περί μονοπωλιακού ανταγωνισμού επικέντρωσε το ενδιαφέρον στην ύπαρξη κατερχόμενης καμπύλης ζήτησης για την κάθε επιχείρηση, εξαιτίας της αδιαμφισβήτητης ύπαρξης διαφοροποίησης ανάμεσα στα διάφορα οικονομικά αγαθά.

Έτσι η ερευνητική προσοχή στράφηκε περισσότερο προς την συμπεριφορά της επιχείρησης, με τον κλάδο να αγνοείται, για ένα σημαντικό διάστημα. Επομένως, αν και η παραδοχή της καμπύλης ζήτησης με αρνητική κλίση

για κάθε ανταγωνιστική επιχείρηση προερχόταν μάλλον από διαισθητικές αντιλήψεις, υποστηριζόμενη όμως και από εμπειρικές παρατηρήσεις, η εξέλιξή της ως θεωρία και από τον ίδιο τον Chamberlin, έγινε στα πλαίσια της Αγγλικής Σχολής με τα «εργαλεία» της μαρζιναλιστικής ανάλυσης. Το κύριο κίνητρο για τον Chamberlin και την θεωρία του περί μονοπωλιακού ανταγωνισμού ήταν ότι οι έννοιες του πλήρους ανταγωνισμού και του μονοπωλίου αδυνατούσαν να περιγράψουν την συμπεριφορά των πραγματικών επιχειρήσεων, οι οποίες ναι μεν ανταγωνίζονταν σκληρά, αλλά παρήγαγαν και ανόμοια προϊόντα. Επομένως, αν και η μέθοδος ήταν, όπως είπαμε, μαρζιναλιστική, το υπόδειγμα του Chamberlin αποτέλεσε προσπάθεια γεφύρωσης του χάσματος μεταξύ της θεωρητικής και της εμπειρικής σχολής, αποτελώντας έτσι γνήσια συνέχεια του έργου του A. Marshall.

Η θεωρία αυτή δέχθηκε -και όχι άδικα- έντονη κριτική. Ειδικά κάποιες αρχικές της παραδοχές, όπως π.χ. η εισαγωγή της έννοιας της «ανταγωνιστικής ομάδας» (competing group) επιχειρήσεων, που αν και παρήγαγαν ανόμοια προϊόντα αντιμετώπιζαν παρόμοιες συναρτήσεις κόστους και ζήτησης (ή όταν παρήγαγαν πανομοιότυπα προϊόντα, πώς θα διαχωριζόντουσαν σε επιμέρους κλάδους;) αλλά και η πρόβλεψη της απουσίας υπερκανονικών κερδών σε έναν κλάδο με διαφοροποίηση μεταξύ των προϊόντων του, δεν συνέβαλαν στην στερεότητα του μοντέλου. Η παραδοχή, πάντως, που συγκέντρωσε τα πιο πολλά πυρά ήταν αυτή που προέβλεπε την ύπαρξη μεγάλων δυνατοτήτων οικονομιών κλίμακας που παρέμεναν μονίμως ανεκμετάλλευτες.

Οι Milton Friedman (1963) και H. Demsetz (1964) «πυροβόλησαν» –ώς συνήθως– πολλές φορές και με εύστοχα, μάλιστα, πυρά. Όμως, όπως αναφέρει και ο R. Triffin (1941), ήταν τόσο μεγάλο το κενό μεταξύ των οικονομολόγων, που η θεωρία του μονοπωλιακού ανταγωνισμού γέμισε τις σελίδες όλων των σχετικών οικονομικών συγγραμμάτων μέσα στο ελάχιστο χρονικό διάστη-

μα των πέντε ετών, ενώ άλλες, ίσως σπουδαιότερες, θεωρίες χρειάστηκαν αρκετές δεκαετίες για να το επιτύχουν, μερικές ακόμη και εκατό χρόνια.

Παρόλη την αρνητική κριτική, που έκανε την πλειονότητα των οικονομολόγων (προερχομένων και από τις δύο σχολές που προσπάθησε να γεφυρώσει ο Chamberlin) να απορρίψουν το έργο του χαρακτηρίζοντάς το ως -το λιγότερο- ανεπαρκές, η άποψή μας ταυτίζεται με αυτούς που υποστηρίζουν ότι η θεωρία του μονοπωλιακού ανταγωνισμού είχε τεράστια σημασία για τα σημερινά κλαδικά οικονομικά, δικαιολογώντας τον ισχυρισμό μας αυτό ως εξής:

Πρώτον και κύριον, ο Chamberlin έδωσε έναν κατατακτήριο διαχωρισμό των σημαντικότερων μορφών δομής της αγοράς και εξέτασε τις θεωρητικές σχέσεις μεταξύ αυτών των διαφορετικών δομών στους κλάδους και της επίδοσης των κλάδων αυτών υπό όρους τιμών, κερδών, διαφήμισης και αποτελεσματικότητας. Επομένως, παρά τις όποιες αδυναμίες του υποδείγματός του, ο Chamberlin θεμελίωσε την βάση πάνω στην οποία άλλοι μεταγενέστεροί του οικονομολόγοι, ιδιαίτερα ο E. S. Mason (1939) και φυσικά ο J. S. Bain (1959), στηρίχθηκαν και διατύπωσαν εμπειρικά ελεγχόμενες υποθέσεις όσον αφορά στις σχέσεις μεταξύ δομής-απόδοσης (structure-performance) που αποτελούν την καρδιά των τωρινών Κ.Ο. Επιπροσθέτως, ο μονοπωλιακός ανταγωνισμός με το να παρουσιάσει συστηματικά για πρώτη φορά έννοιες όπως η διαφοροποίηση του προϊόντος, η αλλαγή στα προϊόντα και στα στοιχεία κόστους, επέτρεψε σε επερχόμενους μελετητές, που ανήκαν στην Θεσμική Σχολή, να αναπτύξουν διάφορα θεωρητικά μοντέλα ενοποιώντας τα, και έτσι να ασχοληθούν με περίπλοκα όσο και σημαντικά προβλήματα, όπως είναι ο ρόλος της κρατικής πολιτικής στις αγορές, ή μελέτες με θέματα την διαφημιστική πολιτική από την πλευρά των επιχειρήσεων. Με τέτοιου είδους θέματα ασχολήθηκαν οικονομολόγοι σαν τους A. A. Berle και G. Means (1932), με σημαντικά

αποτελέσματα. Άρα, και πάλι δεν θα ήταν υπερβολή να ισχυρισθεί κανείς ότι η δουλειά του Chamberlin αποτέλεσε ένα είδος γεννήτριας/καταλύτη που διαμόρφωσε τα κλαδικά οικονομικά, όπως στον παρόντα χρόνο αυτά υφίστανται, εφαρμόζονται και εξελίσσονται από τους οικονομολόγους.

2.3. Οι –μετά Chamberlin– εξελίξεις στο πεδίο των Κ.Ο.

Παρόλη την προαναφερθείσα προσπάθεια γεφύρωσης του χάσματος μεταξύ των δύο σχολών προσέγγισης της οικονομικής ανάλυσης, αυτό παρέμεινε μεγάλο κατά την διάρκεια του χρονικού διαστήματος μεταξύ του 1930-50. Το μέγεθός του, μάλιστα, έγινε φανερό μετά την αναταραχή που προκάλεσε στην επιστημονική κοινότητα η δημοσίευση των αποτελεσμάτων της έρευνας των R. L. Hall και C. J. Hitch (1939) που ανήκαν στην αποκαλούμενη «Ερευνητική Ομάδα Οικονομολόγων της Οξφόρδης» (Oxford Economists Research Group) με θέμα την εμπειρική εξακρίβωση της διαμόρφωσης τιμολογιακής πολιτικής εκ μέρους των επιχειρήσεων. Ούτε λίγο ούτε πολύ η συγκεκριμένη έρευνα δεν αμφισβήτησε μόνο την μαρζιναλιστική ανάλυση ως τρόπο επιλογής καθορισμού της τιμής από την πλευρά των εταιρειών, αφού η συντριπτική τους πλειοψηφία ούτε καν την σκεπτόταν ως τέτοιο μέσο, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο εφαρμοζόταν μέχρι τότε η εμπειρική επαγωγική μέθοδος έρευνας και ερμηνείας της λειτουργίας των επιχειρήσεων και των αγορών. Τα μεθοδολογικού χαρακτήρα θέματα αυτά, έγιναν αντικείμενο ιδιαίτερης ανάλυσης στα γραπτά του F. Machlup (1946), που υπήρξε, άλλωστε, ένας από τους κυριότερους υπερασπιστές της μαρζιναλιστικής προσέγγισης. Παραμένουν ακόμη και σήμερα στην επικαιρότητα, αν και διαπραγματευόμενα με πιο «ήπιους» τόνους.

Έπρεπε να φθάσουμε στις δεκαετίες του 1960 και του 1970 για να αρχίσει αυτό το κενό να μικραίνει, εξαιτίας κυρίως δύο παραγόντων:

Πρώτον, άρχισε να μεγαλώνει η αίσθηση ανάμεσα στους εμπειρικούς ερευνητές, μερικώς εγειρόμενη από τις αντιρρήσεις που διατύπωσαν οι Hall και Hitch, μιας ανάγκης διερεύνησης των αποτελεσμάτων των ερευνών σε ευρύτερο πεδίο αλλά και εμπλοκής στην διαδικασία σχηματοποίησης γενικών θεωρητικών αρχών. Μια τέτοια θέση παίρνει σάρκα και οστά ως επιρροή μέσα από το κύριο επιστημονικό βήμα των Κ.Ο., το *Journal of Industrial Economics*, που ιδρύθηκε το 1952. Ενδεικτική ήταν και μια αναφορά του εκδότη P. S. Andrews:

«Τα Οικονομικά χρειάζονται μία επεξεργάσιμη και εφαρμόσιμη θεωρία της συμπεριφοράς της μεμονωμένης επιχείρησης. Αποτολμώ να συστήσω ότι αυτή η προσέγγιση θα είναι δυνατή μόνο μέσω της εμπειρικής διερεύνησης της πραγματικής επιχείρησης... Εάν, λοιπόν, επιθυμούμε να εξετάζουμε επιτυχώς τις επιχειρήσεις, πρέπει πρώτα από όλα να ανακαλύψουμε τα στοιχεία εκείνα που συνδέονται με την συμπεριφορά τους και έπειτα να κατασκευάσουμε μια γενική θεωρία, ειδικά ώστε να περιλαμβάνει και να ερμηνεύει τα στοιχεία αυτά, λαμβάνοντάς τα σοβαρά υπ' όψιν της».

Ο –εκ των πατριαρχών της σχολής SCP– J. S. Bain (1959, σελ. 30), υιοθετεί μία παρόμοια άποψη:

«Αν και στηρίχθηκα πολύ στα μέχρι τώρα δεδομένα της οικονομικής θεωρίας για την ανάπτυξη εννοιών και σχετικών υποθέσεων ... η παρούσα δουλειά μου δεν εντάσσεται σε μία a priori θεωρία τιμών. Αντίθετα, έμφαση δίνεται στην εμπειρική μελέτη που αναφέρεται στον έλεγχο των θεμάτων που εγείρονται από την θεωρία τιμών, ή στην εφαρμογή, έλεγχο και κριτική μιας τέτοιου είδους γενικής θεωρίας».

Ο δεύτερος παράγοντας για την έναρξη μείωσης του προαναφερθέντος χάσματος ήταν ότι κατά την διάρκεια της εικοσαετίας 1950-70 η εμπειρική έρευνα στα Κ.Ο. επέτυχε την εφαρμογή τεχνικών ποσοτικής ανάλυσης που επέτρεψαν την επεξεργασία συνόλων μεγάλου αριθ-

μού δεδομένων. Αυτές οι τεχνικές «απαίτησαν» από τον εκάστοτε ερευνητή να εφαρμόσει μαθηματικές εξισώσεις γενικής μορφής, που να περιγράφουν σχέσεις μεταξύ της δομής-συμπεριφοράς-απόδοσης. Κατ' αυτό τον τρόπο, μέσω των ποσοτικών μεθόδων, γινόταν εφικτός ο καθορισμός της ειδικής μορφής των εξισώσεων αυτών που ίσχυε για το παρατηρούμενο δείγμα των επιχειρήσεων ή των κλάδων, προσδιορίζοντας έτσι μία αναμενόμενη σχέση μεταξύ στοιχείων της δομής, της συμπεριφοράς και της απόδοσης. Έτσι, από την στιγμή που οι ερευνητές κατόρθωσαν να διατυπώσουν τέτοιου είδους σχέσεις που ουσιαστικά σχηματοποιούσαν τους συνδετικούς κρίκους μεταξύ της δομής- συμπεριφοράς-απόδοσης (SCP), ήταν μόνο ζήτημα χρόνου έως ότου η προσοχή στραφεί από την εκτίμηση τέτοιου είδους σχέσεων στον καθορισμό του θεωρητικού υπόβαθρου των υποδειγμάτων που «παρήγαγαν» τις σχέσεις αυτές.

Εξίσου καθοριστικό για την εξέλιξη αυτή ήταν το γεγονός ότι η σχηματοποίηση των δύο κύριων σχολών οικονομικής σκέψης που όλα αυτά τα χρόνια διεκδίκησαν τα πρωτεία στην ανάλυση των Κ.Ο., δηλαδή της σχολής SCP και της σχολής του Σικάγου, έφερε στην επιφάνεια κριτικές ιδιαίτερα σκληρές, αμφοτέρων των πλευρών, που με την σειρά τους απαίτησαν μία κοινή γλώσσα επικοινωνίας. Συνεπώς, οι εμπειριστές της σχολής SCP έγιναν περισσότερο ή και εντελώς θεωρητικοί προσπαθώντας να ανταπαντήσουν στις βολές των «αντιπάλων» τους, ενώ οι οικονομολόγοι της σχολής του Σικάγου επεχείρησαν και αυτοί μέσω εμπειρικών ερευνών να αποδείξουν την ορθότητα της θεώρησής τους. Παραδείγματα τέτοιου είδους εργασιών –από την πλευρά της σχολής SCP– είναι οι εργασίες του K. Cowling (1976), των K. Cowling και M. Waterson (1976), των R. E. Caves και M. E. Porter (1977) ή, πιο πρόσφατα, των D. M. Krebs και M. A. Spence (1985). Από την πλευρά της σχολής του Σικάγου, ενδεικτικό παράδειγμα είναι το έργο του Demsetz (1973, 1974, 1976) και του Brozen (1971).

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, γύρω στις αρχές της δεκαετίας του 1950 αρχίζουν να σχηματίζονται οι προαναφερθείσες σχολές των Κ.Ο. που έδωσαν και δίνουν τις μάχες τους μέχρι και σήμερα, αν και οι μεθοδολογικές τους προσεγγίσεις αρχίζουν πια να συγκλίνουν -ίσως και για τις ανάγκες της μάχης αυτής για επικράτηση στο επιστημονικό οικονομικό στερέωμα. Έτσι, θα κλείσουμε εδώ την ιστορική μας αναδρομή ανοίγοντας όμως ταυτόχρονα τον «φάκελο» των σχολών αυτών, αφού η περαιτέρω εξέταση των χαρακτηριστικών τους κρίνεται ότι είναι ζωτικής σημασίας για την πληρότητα της παρούσας εργασίας.

3. Αναφορά στην Σχολή Structure-Conduct-Performance (The SCP Paradigm)

Η βαθιά, τελικά, διαφορά μεταξύ των Κ.Ο. και της μικροοικονομικής θεωρίας είναι ότι, εκτός από την πλευρά της υιοθετούμενης μεθοδολογίας ή της μορφής των αγορών που η καθεμία εξετάζει, τα Κ.Ο. ενσωματώνουν και ερωτήσεις σε θέματα κυβερνητικής πολιτικής. Συνεπώς ανάλογα με την σχολή που ακολουθεί ως ορθή ο κάθε κυβερνητικός αξιωματούχος, υπεύθυνος για την εξάσκηση πολιτικής με την μορφή είτε ρυθμίσεων, αντιμονοπωλιακών νόμων είτε ιδιωτικοποιήσεων/κρατικοποιήσεων, διαμορφώνεται και το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των αγορών που βέβαια έχει και την ανάλογη επίπτωση στην επίδοσή τους.

Μία, λοιπόν, από τις σχολές προσέγγισης της ανάλυσης των Κ.Ο. (κατά την γνώμη μας και η σπουδαιότερη, όχι ως προς το περιεχόμενό της αλλά ως προς την συμβολή της στην τωρινή μορφή των Κ.Ο.), βάσει της οποίας αναπτύχθηκε η δημόσια πολιτική, είναι η σχολή SCP. Η SCP προσέγγιση έχει τις ρίζες της στο έργο του Mason (1957) αλλά και άλλων οικονομολόγων της γενιάς του '30, ενώ ακολούθησε κυρίως τον «μίτο» του

Chamberlin ως προς την ανάπτυξη της θεωρητικής της υπόστασης. Η διαμόρφωση και η εξέλιξή της, όμως, ως ιδιαίτερης σχολής, οφείλεται κυρίως στο «σπερματικό» έργο του Bain (1956), αλλά και στο αμέσως επόμενο έργο του (Bain, 1959) που υπήρξε και η αφορμή για την δημιουργία αρκετών προπτυχιακών αλλά και μεταπτυχιακών μαθημάτων στα διάφορα σπουδαία πανεπιστήμια. Κύρια παραδοχή της σχολής SCP ήταν ότι η εξάσκηση ελέγχου πάνω στην τιμή του προϊόντος, δηλαδή η εξάσκηση μονοπωλιακής δύναμης (market power) από την πλευρά των επιχειρήσεων, αποτελεί μόνιμο φαινόμενο ορισμένων αγορών. Επιπρόσθετα, για να βελτιώσει την απόδοσή τους, θα πρέπει η κρατική εξουσία να παρεμβαίνει παίρνοντας νομοθετικά ή άλλου χαρακτήρα μέτρα που να παρεμποδίζουν την εξάσκηση τέτοιου είδους στρατηγικών από την πλευρά των επιχειρήσεων, βελτιώνοντας έτσι κατά το δυνατόν την γενική κοινωνική ευημερία.

Η πιο απλή έκδοση, θα λέγαμε, του πλαισίου ανάλυσης SCP είναι αυτή που απεικονίζεται στο σχήμα 1.2.

Σύμφωνα, λοιπόν, με αυτό το βασικό πλαίσιο ανάλυσης, η δομή της αγοράς καθορίζει την συμπεριφορά των υπαρχουσών επιχειρήσεων στην αγορά αυτή, ενώ η συμπεριφορά των επιχειρήσεων καθορίζει τις διάφορες διαστάσεις της επίδοσης της αγοράς.

Κατά μία έννοια, η επιστήμη των Κ.Ο. προσπαθεί να «ενσαρκώσει» τέτοιου είδους σχέσεις που σχηματικά απεικονίζονται στο σχήμα 1.2.

Σχήμα 1.2. Η γραμμική μορφή του υποδείγματος structure-conduct-performance.

Το σχήμα SCP

Δομή ⟶ Συμπεριφορά ⟶ Απόδοση

(Πηγή: Stephen Martin, Industrial Economics, 2nd edition, 1994, p. 3).

Ας δούμε, όμως, περιληπτικά τα κύρια στοιχεία καθενός από τα σημεία αναφοράς του SCP. Έτσι, οι παράγοντες που αναφέρονται στο σημείο «δομή» είναι ο αριθμός και το μέγεθος των αγοραστών/πωλητών σε έναν κλάδο, η διαφοροποίηση του προϊόντος και οι συνθήκες/εμπόδια εισόδου στον κλάδο.

Είναι προφανές ότι όσο πιο λίγες και πιο μεγάλες είναι οι επιχειρήσεις-πωλητές τόσο ο κλάδος θα εμφανίζει μονοπωλιακά χαρακτηριστικά. Συνεπώς θα υπάρχει περιορισμός στην παραγόμενη εκροή, τιμή πάνω από το οριακό κόστος και, επομένως, αναποτελεσματική κατανομή των πόρων. Άρα, μονοπωλιακά κέρδη θα κάνουν την εμφάνισή τους. Από την άλλη μεριά, όταν και οι αγοραστές είναι συγκεντρωμένοι, τότε, σύμφωνα και με την θεωρία της «αντισταθμιστικής δύναμης» (countervailing power) του J. K. Galbraith, ο μονοπωλιακός συγκεντρωτισμός τείνει να εξισορροπηθεί σε «αμφοτέρες τις πλευρές» της προσφοράς και της ζήτησης. Συνεπώς, ο αριθμός και το σχετικό μέγεθος των οικονομικών οντοτήτων που συνθέτουν την προσφορά και τη ζήτηση είναι καθοριστικά στοιχεία της δομής μιας αγοράς και επιδρούν στην συμπεριφορά των επιχειρήσεων, καθώς και στην κερδοφορία τους.

Στα απλά υποδείγματα του πλήρους ανταγωνισμού, οι ανταγωνιστικές μεταξύ τους επιχειρήσεις διοχετεύουν στις αγορές πανομοιότυπα προϊόντα. Φυσικά αυτό δεν ισχύει στον πραγματικό κόσμο. Τα αγαθά είναι πάντοτε διαφοροποιημένα κατά κάποιον τρόπο, έστω και ως προς την τοποθεσία όπου εδρεύει ο παραγωγός τους ή ο προμηθευτής τους στην συγκεκριμένη αγορά. Έτσι, καθώς η διαφοροποίηση μεταξύ των αγαθών αυξάνεται για διάφορους λόγους, η σταυροειδής ελαστικότητα μεταξύ εκάστων δύο προϊόντων μειώνεται και το μονοπωλιακό στοιχείο κάνει την εμφάνισή του αισθητή, αφού ο κάθε προμηθευτής αρχίζει να αποκτά δύναμη πάνω στην τιμή του προϊόντος του. Τα παραπάνω έχουν ως άμεσο αποτέλεσμα ο συγκεκριμένος κλάδος να συμπεριφέρε-

ται όλο και περισσότερο μακρύτερα από το ανταγωνιστικό πρότυπο. Πάντως δεν ευσταθεί ως επιχείρημα το γεγονός ότι επειδή ένα προϊόν παρέχει την δυνατότητα ελέγχου πάνω στην τιμή του, τότε αυτό θα αποτελέσει ισχυρό κίνητρο για τον κάθε παραγωγό, ώστε να προβεί στην διάθεσή του στην αγορά. Άρα, μάλλον υπάρχει μία αντίστροφη σχέση μεταξύ πλήρους ανταγωνισμού και ποικιλίας αγαθών στην αγορά. Μήπως η κοινωνία, προκειμένου να αποκτήσει περισσότερη ποικιλία αγαθών, θα πρέπει να ανεχθεί και κάποια δύναμη συγκέντρωσης στην οικονομία;

Όσον αφορά στις συνθήκες/εμπόδια εισόδου, η οικονομική ανάλυση εξετάζει κατά πόσο αυτές επηρεάζουν την απόφαση εισαγωγής μιας επιχείρησης σε έναν κλάδο. Είναι φανερό ότι εύλογες ερωτήσεις διατυπώνονται εδώ, όπως π.χ. πόσο μεγάλη πρέπει να είναι μια επιχείρηση, ώστε να είναι και παραγωγικά αποτελεσματική, ποιο πρέπει να είναι το βέλτιστο μέγεθος μιας επένδυσης που θα πραγματοποιήσει, ώστε να αρχίσει τις εργασίες της, εάν τελικά η θεωρούμενη επιχείρηση εισέλθει στον κλάδο αλλά αποτύχει, τι μέρος από την αρχική της επένδυση σε ενεργητικά στοιχεία θα μπορέσει να επανακτήσει και τι ποσοστό από το κόστος εισόδου θα «βυθιστεί» για πάντα στην αγορά. Καταρχήν, λοιπόν, οι συνθήκες/εμπόδια εισόδου εξηγούν τον αριθμό και το μέγεθος των επιχειρήσεων που υφίστανται σε έναν κλάδο. Επειδή, όμως, οι συνθήκες εισόδου καθορίζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό το επίπεδο του δυνητικού ανταγωνισμού μεταξύ των ήδη υπαρχουσών επιχειρήσεων και των επιχειρήσεων που μπορούν να εισέλθουν σε μία αγορά, επηρεάζουν άμεσα την απόδοση της συγκεκριμένης αγοράς αλλά και έμμεσα, με αφετηρία την επίδρασή τους στην δομή της.

Το σημείο «συμπεριφορά» ενδιαφέρει την οικονομική ανάλυση της σχολής SCP ως προς την πρακτική της έκφραση, που είναι η άτυπη ή επίσημη συνεργασία μεταξύ των επιχειρήσεων, με την μορφή καρτέλ, συγχωνεύσεων ή κοινής τιμολογιακής πολιτικής, η επιχειρησιακή στρα-

τηγική συμπεριφοράς που υιοθετούν και, τέλος, η στάση τους σε θέματα όπως η διαφήμιση ή η έρευνα και καινοτομία.

Η συνεργασία και συνεννόηση μεταξύ των επιχειρήσεων και το επίπεδο στο οποίο αυτή επιτυγχάνεται έχει άμεση σχέση με την αποτελεσματική κατανομή των πόρων ή την ύπαρξη μονοπωλιακών κερδών, αφού, εάν οι επιχειρήσεις καταφέρουν να συνεργασθούν, δημιουργούνται ολιγοπωλιακές δομές, υπάρχουν υπερκανονικά κέρδη και, συνεπώς, η απόδοση των αγορών απέχει της επιθυμητής από την πλευρά του καταναλωτή. Είναι αυτή ακριβώς η συμπεριφορά των επιχειρήσεων (ή μιας επιχείρησης, όταν αυτή έχει την δυνατότητα), δηλαδή το να μειώνουν την παραγωγή τους, ώστε να ανεβαίνει η τιμή, που κάνει τους οικονομολόγους ανά τον κόσμο να θεωρούν ότι το ολιγοπώλιο είναι μια αναποτελεσματική μορφή αγοράς (εάν, όμως, είναι ορθό να επεμβαίνει η κεντρική εξουσία στην προσπάθεια ρύθμισης της αναποτελεσματικότητας αυτής, αποτελεί το μεγάλο σημείο τριβής μεταξύ των οικονομολόγων). Το κατά πόσο είναι εφικτή μία τέτοια συνεργασία ή η διαχρονική αντοχή της, εξαρτάται από τα στοιχεία της δομής της αγοράς που αναφέραμε παραπάνω.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο της συμπεριφοράς, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είναι η επιχειρησιακή στρατηγική. Αυτή περιλαμβάνει την τιμολογιακή πολιτική, την πολιτική απέναντι στους ανταγωνιστές –πραγματικούς και δυνητικούς- και την πολιτική προϊόντος. Πολλές φορές, οι επιχειρήσεις, για να μειώσουν την ελκυστικότητα εισόδου στον κλάδο που δραστηριοποιούνται, υιοθετούν ιδιαίτερα «συντηρητικές» τιμές, γεγονός που ωφελεί την πλευρά της ζήτησης και αυξάνει την κοινωνική ευημερία. Όμως, επίσης πολλές φορές, οι επιχειρήσεις καταφεύγουν σε άλλες μεθόδους, λιγότερο κοινωνικά ευεργετικές, ώστε να αποφύγουν τον δυνητικό ανταγωνισμό, όπως π.χ. η προσπάθεια να ανεβάσουν το κόστος παραμονής ή εισόδου στον θεωρούμενο κλάδο.

Η διαφήμιση και η έρευνα/καινοτομία είναι προσδιοριστικοί παράγοντες της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων επιδρώντας αφενός στην δομή, μέσω της επίδρασής τους στην ζήτηση και στην διαθέσιμη τεχνολογία-τεχνογνωσία, αφετέρου στην απόδοση, αφού η διαφήμιση είναι ένα μη ανακτήσιμο κόστος για μια επιχείρηση (το απαιτούμενο ύψος της αποτελεί εμπόδιο εισόδου) αλλά ταυτόχρονα είναι και φορέας της πληροφόρησης, ενώ η τεχνολογική πρόοδος είναι ένα καθοριστικά προαπαιτούμενο στοιχείο της επίδοσης των αγορών.

Τέλος, οι προσδιοριστικοί παράγοντες-στοιχεία του σημείου «απόδοση» είναι η κερδοφορία, η αποτελεσματικότητα και, όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη παράγραφο, η τεχνολογική πρόοδος. Ο ισχυρισμός μας αυτός γίνεται πιο φανερός, εάν αναλογισθούμε την περίπτωση μιας πλήρως ανταγωνιστικής αγοράς. Εδώ, στην μακροχρόνια περίοδο, η ζητούμενη και η προσφερόμενη ποσότητα εξισώνονται καθορίζοντας μία τιμή ίση με το ελάχιστο σημείο του μέσου κόστους, που ταυτίζεται και με το οριακό κόστος της παραγωγής. Η επιχείρηση είναι παραγωγικά και κατανεμητικά αποτελεσματική (right goods in the right quantities). Επιπρόσθετα, όλες οι επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση στην υπάρχουσα τεχνολογία-τεχνογνωσία, μα όσες δεν μπορέσουν να την χειρισθούν επαρκώς βραχυχρόνια σημειώνουν ζημίες, ενώ μακροχρόνια αποσύρονται από την εν λόγω αγορά. Η έννοια της τεχνολογικής προόδου δεν έχει βέβαια αρκετή εφαρμοσιμότητα στην περίπτωση του υποδείγματος του πλήρους ανταγωνισμού, έτσι θεωρείται ως καθοριστική επίδραση στην επίδοση αλλά και στην δομή των αγορών. Αλλά θα αναφερθούμε αναλυτικότερα στις έννοιες αυτές στις επόμενες παραγράφους.

Κάτω από ανταγωνιστικές συνθήκες, οι επιχειρήσεις επιτυγχάνουν μόνον κανονικά κέρδη, με άλλα λόγια ο εσωτερικός βαθμός απόδοσης (Ε.Β.Α.) του επενδεδυμένου κεφαλαίου τους είναι κανονικός ($Ε.Β.Α._{pc}$). Τα μονοπωλιακά κέρδη ($Ε.Β.Α. > Ε.Β.Α._{pc}$) είναι ο βασικότερος

λόγος που εξηγεί γιατί οι επιχειρήσεις ζητούν την απόκτηση και την διατήρηση μονοπωλιακής δύναμης. Είναι προφανές ότι όσο το επίπεδο της κερδοφορίας πλησιάζει το κανονικό, τόσο περισσότερο ανταγωνιστική είναι μια αγορά, τόσο λιγότερη είναι η επιτηδευμένη μείωση της εκροής, η τιμή είναι κοντά στο οριακό κόστος και έτσι τόσο πιο καλή είναι η απόδοση της αγοράς.

Η αποτελεσματικότητα (efficiency) αποτελεί καθοριστικό παράγοντα ένδειξης βέλτιστης απόδοσης ενός κλάδου, αφού όπως έχει παρατηρηθεί στην περίπτωση μονοπωλίων ή ολιγοπωλίων όπου υπάρχει μία κυρίαρχη επιχείρηση, οι διοικούντες επαναπαύονται στα βραχυχρόνια υψηλά τους κέρδη και δεν προβληματίζονται για νέες μεθόδους παραγωγής, οργάνωσης ή βελτίωσης του προϊόντος που παράγουν. Με άλλα λόγια, γίνονται επιχειρηματικά νωθροί. Έτσι, και μόνον η υποψία ότι η μονοπωλιακή δύναμη μερικές φορές σημαίνει και σπατάλη των υπαρχόντων πόρων, γεγονός που αντικατοπτρίζεται σε μεγαλύτερο μέσο κόστος και άρα σε υψηλότερη τιμή, κάνει τους ερευνητές να περιλαμβάνουν την αποτελεσματικότητα ως προσδιοριστικό παράγοντα της απόδοσης των αγορών.

Κλείνοντας την ενασχόλησή μας με τα στοιχεία του σημείου «απόδοση», πρέπει να αναφερθούμε και στην τεχνολογική πρόοδο. Η αναφορά που έγινε στην αμέσως προηγούμενη παράγραφο σχετικά με την έννοια της αποτελεσματικότητας, είχε την χροιά της στατικής προσέγγισης που αναφέρεται σε παραγωγή στο σημείο του ελάχιστου μέσου κόστους. Άρα, αναφερθήκαμε στην έννοια της παραγωγικής αποτελεσματικότητας (αγνοώντας εάν οι επιχειρήσεις είναι και κατανεμητικά αποτελεσματικές). Η τεχνολογική πρόοδος, όμως, έχει την έννοια της δυναμικής αποτελεσματικότητας, δηλαδή της εξέλιξής της σε συνάρτηση με τις διαχρονικές μεταβολές των δυνατοτήτων της τεχνολογίας-τεχνογνωσίας. Όσο η έρευνα/καινοτομία (στοιχείο του σημείου «συμπεριφορά») αποτελεί πρωταγωνιστικό χωνευτήριο χρηματικών

πόρων, τόσο θα αυξάνεται η επίδραση της τεχνολογικής προόδου στην βέλτιστη απόδοση των αγορών, αλλά και ανάλογη θα είναι η αυξητική επίδρασή της στην δομή μέσω των αποθεμάτων τεχνολογίας-τεχνογνωσίας. Άραγε, για να έχουμε στο «οπλοστάσιο» μιας οικονομίας την προαναφερόμενη δυναμική αποτελεσματικότητα, θα πρέπει μια κοινωνία να αποδεχθεί ολιγοπωλιακές δομές και μονοπωλιακά κέρδη, ώστε να καταστεί δυνατή η εύρεση των απαιτούμενων πόρων για την επίτευξή της; Ένα εύλογο ερώτημα που έχει διχάσει και διχάζει τους οικονομολόγους ανά τον κόσμο.

3.1. Οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των σημείων του υποδείγματος SCP και η αναδυόμενη, μέσα από αυτές, νέα μορφή του

Από όσα εξετάσαμε στο τμήμα 3, σχετικά με τα δομικά σημεία και τους προσδιοριστικούς παράγοντες του μοντέλου SCP, προκύπτει ότι η απλή σχηματοποίησή τους σε ένα μονοδιάστατο γραμμικό μοντέλο, όπως αυτό του σχήματος 1.2., μάλλον είναι υπεραπλουστευτική –με όλες τις αδυναμίες που περιγράφει ένας τέτοιος χαρακτηρισμός. Η παραδοσιακή αντίληψη ότι η δομή ενός κλάδου καθορίζει την συμπεριφορά των επιχειρήσεων και αυτή, με την σειρά της, την απόδοση του εν λόγω κλάδου, είναι τελικά ασταθής. Για παράδειγμα, η παραδοχή ότι η δομή είναι μόνον εξωγενώς καθοριζόμενη δεν ευσταθεί, αφού και η απόδοση, μα κυρίως η συμπεριφορά, επιδρούν στην δομή. Ενδεικτική είναι η περίπτωση των συγχωνεύσεων που άμεσα καθορίζουν τον αριθμό και την κατανομή μεγέθους των επιχειρήσεων σε έναν κλάδο, η καινοτομία και η διαφήμιση που μπορεί να αυξήσουν το μέγεθος των εμποδίων εισόδου, η «αρπακτική» τιμολογιακή πολιτική που είναι δυνατόν να οδηγήσει μία επιχείρηση (ή και επιχειρήσεις) στην έξοδο από αυτόν. Επίσης, εάν η μορφή της δομής του κλάδου είναι τέτοια, ώστε να επιτρέπει υψηλές τιμές και υψηλά κέρδη, τότε η εισαγωγή στον συγκεκριμένο κλάδο γίνεται ελκυστικότερη, μεταβάλ-

λοντας, επομένως, και την δομή του. Τα διάφορα στοιχεία που συγκροτούν το σημείο «συμπεριφορά» δεν είναι ανεξάρτητα μεταξύ τους, φέρ' ειπείν η συγκέντρωση μιας αγοράς –που ουσιαστικά ποσοτικοποιεί τον αριθμό και την κατανομή μεγεθών των επιχειρήσεων που ανήκουν σε αυτήν– είναι πιθανότατο να συνδέεται με το ύψος των εμποδίων εισόδου.

Αναγνωρίζοντας, μάλιστα, τις υπάρχουσες αλληλεξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ των δομικών σημείων, ο Koch (1980, σελ. 90) επανακαθορίζει την έννοια της δομής, ως:

> «...τα –σχετικά μόνιμα– στρατηγικά στοιχεία του περιβάλλοντος μιας επιχείρησης που επηρεάζουν και επηρεάζονται από την συμπεριφορά και την απόδοση της επιχείρησης στην αγορά στην οποία αυτή λειτουργεί».

Επομένως, γίνεται αναγκαία μία αναδιάρθρωση του γραμμικού υποδείγματος SCP, έτσι ώστε να αναπαριστά τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ της δομής, συμπεριφοράς και απόδοσης που παρατηρούνται στις αγορές της καθημερινής οικονομικής πραγματικότητας. Κάτι τέτοιο επιχειρείται στο σχήμα 1.3:

Σχήμα 1.3. Το «νέο» υπόδειγμα SCP και οι αλληλεπιδράσεις των δομικών του σημείων.

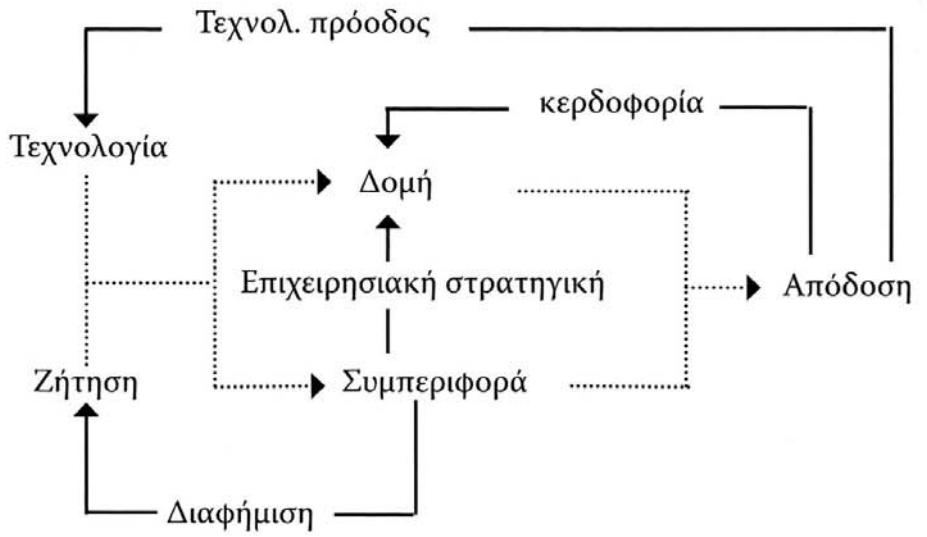

(Πηγή: Stephen Martin, Industrial Economics, 2nd edition, 1994, p. 7)

Με βάση το παραπάνω σχήμα, οι σχέσεις μεταξύ της δομής, συμπεριφοράς και απόδοσης έχουν υψηλό βαθμό αλληλεξάρτησης και είναι πεπλεγμένες. Έτσι, η δομή και η συμπεριφορά καθορίζονται και οι δύο, εν μέρει, από την ζήτηση και την τεχνολογία/τεχνογνωσία, αντίστοιχα. Η δομή επιδρά στην συμπεριφορά, μα η σχέση επίδρασης είναι αμφίδρομη, αφού και η συμπεριφορά επηρεάζει την δομή μέσω της επιχειρησιακής στρατηγικής. Δομή και συμπεριφορά αλληλεπιδρούν καθορίζοντας την απόδοση. Η συμπεριφορά, επίσης, επιδρά αμφίδρομα στην ζήτηση μέσω της διαφήμισης. Η απόδοση, τώρα, επηρεάζει και την τεχνολογία/τεχνογνωσία αλλά και τη δομή ενός κλάδου μέσω της τεχνολογικής προόδου, ενώ μέσω της κερδοφορίας έχει μία διαχρονική επίδραση στην δομή μιας αγοράς, αφού η πρώτη καθορίζει κατά πόσο είναι ελκυστική η είσοδος στον θεωρούμενο κλάδο.

3.2. Η μεθοδολογία της σχολής SCP και η διαχρονική εξέλιξη της ερευνητικής προσέγγισης των Κ.Ο.

Η σχολή των οικονομολόγων που ακολούθησαν την παράδοση του υποδείγματος δομή-συμπεριφορά-απόδοση χαρακτηρίζεται από τον έντονα εμπειρικό χαρακτήρα των ερευνών της. Την περίοδο γύρω και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η επιστημονική έρευνα επικεντρώθηκε και κυριαρχήθηκε από μελέτες μεμονωμένων κλάδων. Ενδεικτικά παραδείγματα είναι οι εργασίες των D. Wallace[1] και C. Kaysen[2]. Σε μεταγενέστερες εργασίες χρησιμοποιήθηκαν στατιστικές μέθοδοι για τον καθορισμό της αναμενόμενης (μέσης) σχέσης μεταξύ των διαφόρων στοιχείων της δομής, της συμπεριφοράς και της απόδοσης (κυρίως για την κερδοφορία), με αντικείμενο έρευνας πολλούς κλάδους.

Η εμπειρική αυτή προσέγγιση κάθε άλλο παρά τυ-

---

1. *Market Control in the Aluminum Industry*, 1937.
2. *United States vs United States Shoe Machinery Corporation: An Economic Analysis of an Antitrust Case*, 1956.

χαία, ήταν. Αντιθέτως, αντικατόπτριζε την πεποίθηση των οικονομολόγων[3] που πίστευαν ότι αν και η αφαιρετική θεωρητική προσέγγιση ήταν χρήσιμη στο να θέτει επακριβώς σημαντικά ερωτήματα, δεν μπορούσε να δώσει την ανάλογη βοήθεια στον προσδιορισμό αξιόπιστων απαντήσεων στα ερωτήματα αυτά. Η σχολή SCP «παρήγαγε» –διαμέσου των πολυπληθέστατων εμπειρικών ερευνών της– πάμπολλες διδακτορικές διατριβές σε σπουδαία πανεπιστήμια όπως το Harvard αλλά και το πανεπιστήμιο του Σικάγου, (μάλιστα εκεί αναπτύχθηκε μία άλλη σχολή οικονομολόγων[4], εξίσου σπουδαία με την εμπειρική σχολή, στην οποία θα αναφερθούμε εκτενέστερα σε επόμενη παράγραφο). Μετά την «πατριαρχική» επίδραση του έργου του Bain, οι μελέτες έστρεψαν το κεντρικό σημείο προσοχής τους στον καθορισμό σχέσεων μεταξύ των διαφόρων κλάδων. Επίσης, η εμφάνιση (στα μέσα της δεκαετίας του 1960) νέων επιστημόνων, εξοικειωμένων με οικονομετρικές μεθόδους, συνοδευόμενη από την ραγδαία ανάπτυξη της πληροφορικής και των σχετικών προγραμμάτων οικονομετρίας, έκανε δυνατή την διαστρωματική στατιστική ανάλυση με σκοπό τον έλεγχο υποδειγμάτων δομής-απόδοσης, αποτελώντας έτσι το «σήμα κατατεθέν» της σχολής SCP αλλά και των Κ.Ο. στο σύνολό τους[5].

Η μεγάλη δημοτικότητα που απέκτησε τότε η σχολή SCP και το πλαίσιο μεθοδολογίας της, οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι, όταν οι αιτιατές παραδοχές της γίνονταν δεκτές και εφόσον παρέμεναν σταθερές, ήταν δυνατόν να καθοριστούν γενικές σχέσεις μεταξύ των προσδιοριστικών παραγόντων της δομής μιας αγοράς (αφού ούτως

---

3. Προαναφέρθηκε σε προηγούμενο σημείο της μελέτης, όπου ασχοληθήκαμε με την ιστορική επισκόπηση των Κ.Ο.
4. Ο επίγονος της θεωρητικής σχολής που εξετάσαμε, επίσης, στην ιστορική επισκόπηση.
5. Οι Schmalensee (1989) και Cubbin (1988) έχουν κάνει εκτεταμένες επισκοπήσεις της σχετικής βιβλιογραφίας και των αποτελεσμάτων των ερευνών.

ή άλλως η δομή αποτελεί ένα ιδιαίτερα στατικό σημείο, κυρίως βραχυπρόθεσμα αλλά και μεσοπρόθεσμα), όπως είναι η συγκέντρωση των κλάδων, τα εμπόδια εισόδου, ο βαθμός διαφοροποίησης των προϊόντων και μεταβλητών της επίδοσης, σαν την κερδοφορία ή το ρυθμό της τεχνολογικής προόδου. Κατ' αυτό τον τρόπο έγινε δυνατή η εξαγωγή των κατάλληλων συμπερασμάτων αλλά και η πληροφόρηση των κέντρων σχεδιασμού συγκεκριμένης πολιτικής, χωρίς την ανάγκη να ερευνηθεί περαιτέρω η –πολύ δύσκολα παρακολουθήσιμη- συμπεριφορά των επιχειρήσεων. Ομολογουμένως αυτό είναι ένα πολύ σπουδαίο επίτευγμα, αφού αν και η συμπεριφορά αποτελεί θεμελιώδες συνδετικό σημείο του μοντέλου SCP, ουσιαστικά τίθεται στο περιθώριο ερευνητικά , όχι γιατί δεν είναι σπουδαίος ο ρόλος της, αλλά ακριβώς γιατί δεν είναι απαραίτητο να ερευνηθεί, αφού όταν κάποιος ακολουθήσει τις παραδοχές του μοντέλου η φύση της συμπεριφοράς προκύπτει από τις a priori προσδοκίες σχετικά με τα εξαγόμενα συμπεράσματα.

Η αρχή της παρακμής της σχολής SCP, που μάλλον εντοπίζεται στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '70, δεν έχει ακόμη προσδιορισθεί επακριβώς. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι υπήρξαν αρκετοί λόγοι που συνέβαλαν σε αυτό. Λιγότερο σπουδαίος, απ' ό,τι κάποιος ερευνητής θα πίστευε, φαίνεται να είναι ο ρόλος της κατηγορίας για έλλειψη θεωρητικού υπόβαθρου που δέχθηκε η SCP προσέγγιση. Είναι αλήθεια ότι τα –προ της δεκαετίας του '80– Κ.Ο. συχνά είχαν βληθεί για την υπερβολικά εμπειρική τους διάσταση. Μα, τελικά, η κριτική αυτή φαίνεται ότι δεν ήταν ποτέ επαρκώς αμερόληπτη και το πιο σπουδαίο είναι ότι εργασίες οι οποίες είχαν έναν ιδιαίτερα αυστηρό θεωρητικό χαρακτήρα, όπως, για παράδειγμα, αυτή των Cowling και Waterson (1976), άρχισαν να εμφανίζονται μετά το πέρασμα της SCP από το ζενίθ της. Περισσότερο ζημιογόνα φαίνεται να είναι τα προβλήματα αξιολόγησης των αποτελεσμάτων των στατιστικών παλινδρομήσεων, αφού υπήρχαν αμφίδρομες,

τελικά, σχέσεις μεταξύ δομής-συμπεριφοράς-απόδοσης, όπως επίσης και η ενδογένεια της δομής, γεγονότα που επέτρεψαν στους πολέμιους της σχολής SCP να διατυπώσουν αξιόπιστα επιχειρήματα εναντίον της. Άλλα προβλήματα σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή περιλαμβάνουν δυσκολίες στον χειρισμό της πολυδιάστατης έννοιας της απόδοσης, ειδικά ως εξαρτώμενης μεταβλητής στις παλινδρομήσεις, δυσκολίες που προέκυψαν από το μεγάλο ειδικό βάρος που –λόγω της φύσεως της εμπειρικής προσέγγισης– δίνονταν σε στατιστικά δεδομένα πολλές φορές όχι απόλυτα αξιόπιστα, (άλλωστε υπήρχαν και διαφωνίες σχετικά με τις αρχές καθορισμού τους, π.χ. S.I.C. των κλάδων[6]) και άλλες δυσκολίες σχετικά με τα στατιστικά δεδομένα ή τον προσδιορισμό των μεθόδων μετρήσεως. Εκεί που φαίνεται όμως να καταλήγει η διεθνής βιβλιογραφία σχετικά με το σπουδαιότερο αίτιο απαρχής της προαναφερθείσας παρακμής της παραδοσιακής προσέγγισης SCP και τελικά του παραγκωνισμού της, είναι μάλλον το γεγονός ότι, πρακτικά, η προσδοκία για ανεύρεση εξισώσεων που να ποσοτικοποιούν γενικές, σταθερές, και έτσι αδιάβλητες, σχέσεις μεταξύ δομής-συμπεριφοράς και απόδοσης, αποδείχθηκε υπερβολικά αισιόδοξη.

Δεδομένου ότι (όπως αναφέρθηκε και στην παράγραφο 2.2.) η πρότερη μορφή των Κ.Ο. ανέκυψε από την ανάγκη να καλυφθούν αδυναμίες της θεωρητικής σχολής της μικροοικονομικής στην δεκαετία του '30, αποκτά σχεδόν ειρωνικό χαρακτήρα το γεγονός ότι στους θεωρητικούς ήταν που έδωσε την θέση της η παραδοσιακή εμπειρική προσέγγιση των Κ.Ο., στα τέλη της δεκαετίας του '70. Αφορμή γι' αυτό στάθηκε η αναγέννηση της θεωρίας των παιγνίων και η αντίληψη που διαμορφώθηκε εκείνη την εποχή, ότι αυτή έχει σπουδαίες εφαρμογές, κατ' αρχάς στην αλληλεξάρτηση της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων στους διάφορους κλάδους και στη συνέ-

6. Από τα αρχικά του Standard Industrial Classification.

χεια μεταξύ των εντολοδόχων μέσα στους ίδιους τους οικονομικούς οργανισμούς. Μελέτες, όπως των Spence (1977), Salop (1979b), Dixit (1979, 1980, 1982) και άλλων σχετικά με τις συνθήκες/εμπόδια εισόδου αποτελούν ενδεικτικά παραδείγματα για το τι επρόκειτο να ακολουθήσει, και πραγματικά ακολούθησε ένα πλήθος αυστηρά μαθηματικοποιημένων μελετών, με κεντρικό άξονα ανάλυσης παίγνια με παραδοχές πλήρους ή ατελούς πληροφόρησης. Εκτεταμένες ερευνητικές επισκοπήσεις με θέμα την σχετική αρθρογραφία των αρχών της δεκαετίας του '80, έγιναν από τους Fudenberg και Tirole (1986), Tirole (1988) και Schmalensee και Willig (1989).

Δεν άργησε, όμως, να γίνει φανερό ότι ο υπάρχων πλούτος σε ποικιλία νέων μοντέλων και αποτελεσμάτων δεν ήταν δυνατόν με κανένα μέσο να αποτελέσει ένα συναφές σύνολο ερμηνείας της λειτουργίας των επιχειρήσεων και αγορών. Κάποιοι οικονομολόγοι θεώρησαν το γεγονός αυτό ως αφετηρία ιδιαίτερης επιτυχίας:

> «Το γεγονός ότι στα Νέα Κλαδικά Οικονομικά δεν υπάρχει μόνο μία γενική θεωρία που να προσπαθεί να συμπεριλάβει την ερμηνεία όλων των διαφορετικών μορφών της κλαδικής συμπεριφοράς δεν πρέπει να θεωρηθεί σαν περιοριστική αδυναμία, μα τουναντίον σαν επίτευξη...» (Norman και La Manna, 1992, p. 2).

Άλλοι, όμως, εξέφρασαν εντελώς διαφορετική άποψη συνιστώντας άμεση επιστροφή στην εμπειρική προσέγγιση:

> «...η –ας πούμε– νέα κλαδική οργάνωση, είναι αφειδώς υπερ-ορισμένη... Είναι, τώρα, ευρύτατα αποδεκτό ότι η άμεση επιστροφή στην συναφή και στέρεη εμπειρική έρευνα, ποσοτική και ποιοτική, είναι άκρως αναγκαία» (Scherer, 1988, p. 517).

Πάντως η πιο ενδεικτική αναφορά στα καθέκαστα της δεκαετίας του '80 είναι αυτή που γίνεται από τον Schmalensee (1988, pp. 675-6):

> «...η αντίληψή μας για ένα πλήθος κλασικών προβλημάτων, περιλαμβανομένων των εμποδίων εισόδου και

της σταθερότητας των καρτέλ, έχει σημαντικότατα διευρυνθεί. Μα, δυστυχώς, γίναμε κοινωνοί δύο όχι και τόσο ευχάριστων ιδιοτήτων της προσέγγισης του ατελούς ανταγωνισμού μέσω της θεωρίας των παιγνίων: Πρώτον, έστω και τα φαινομενικά πιο απλά, πλέον της μίας περιόδου, μοντέλα παιγνίων ατελούς πληροφόρησης, έχουν πολλαπλή (τέλεια κατά τους Bayes-Nash) ισορροπία, η οποία είναι δυνατόν να καθορισθεί με την βοήθεια μόνον μιας πολύ εξεζητημένης ανάλυσης. Η παραδοχή, μάλιστα, ότι οι καθημερινοί άνθρωποι, με τη δεδομένα πεπερασμένη δυνατότητα του λογικού επεξηγηματικού τους δυναμικού, είναι δυνατόν να επιλύσουν πολύ περισσότερο περιπεπλεγμένα παίγνια τα οποία αντιμετωπίζουν στην πραγματική ζωή, μάλλον εξωθεί την αρχή του πραγματικά πολύ μακριά... Μα δεν είναι ούτε φανερό πώς μπορεί να αντικαταστήσει κανείς την παραδοχή αυτή ή ακόμη το πώς μπορεί γενικά να χειρισθεί υποδείγματα τα οποία αναφέρονται σε πολλαπλή ισορροπία των Bayes-Nash.

Δεύτερον, οι προβλέψεις μοντέλων που βασίζονται στην θεωρία παιγνίων φαίνεται να είναι «ευαίσθητες» και συχνά δύσκολες να ελεγχθούν. Σημαντικές ποιοτικές ιδιότητες της ισορροπίας συχνά εξαρτώνται κρίσιμα από το εάν οι τιμές ή οι ποσότητες είναι οι επιλεγμένες μεταβλητές, από το εάν δεχόμαστε τον χρόνο σαν διακριτή ή συνεχή μεταβλητή ή από το εάν οι κινήσεις των πρωταγωνιστών του παιγνίου λαμβάνονται ως ταυτόχρονες ή διαδοχικές. Όμως, ίσως η πιο ενοχλητική παραδοχή από όλες, είναι το πώς παίκτες με ατελή πληροφόρηση αλλάζουν τις πεποιθήσεις τους ως αποτέλεσμα αντίδρασης σε γεγονότα που δεν απαντώνται σε κατάσταση ισορροπίας».

Ο Schmalensee καταλήγει εκφράζοντας την εξής άποψη:

« Μέχρι να έρθει το πλήρωμα του χρόνου όπου η ανάλυση της θεωρίας παιγνίων θα αρχίσει να μας δίνει

ρωμαλέες, γενικές προβλέψεις ή θα αντικατασταθεί από μια άλλη θεωρητική μέθοδο που να το επιτυγχάνει, φαίνεται ότι οι περισσότερες ουσιαστικές εξελίξεις στα Κ.Ο. θα προκύψουν από την πλευρά της εμπειρικής έρευνας. Μόνο οι εμπειρικές μελέτες μπορούν να αποκαλύψουν ποια από τα θεωρητικά μοντέλα είναι "άδεια κουτιά" και ποια έχουν εφαρμογή στην πραγματικότητα. Χωρίς, μάλιστα, την απαραίτητη επιστημονική πειθαρχία που αποκτάται από μία σταθερή βάση πραγματικών γεγονότων, οι θεωρητικοί δεν αναμένεται να μπορέσουν να συγκεντρωθούν στην εξαγωγή των απαραίτητων συμπερασμάτων που θα έχουν αφετηρία πρακτικά ενδιαφέρουσες παραδοχές, προερχόμενες από την καθημερινή οικονομική εμπειρία».

Την εποχή που οι προαναφερόμενες απόψεις έγιναν γνωστές στην διεθνή επιστημονική κοινότητα, η επιστροφή στις -εμπειρικού χαρακτήρα- ερευνητικές εργασίες είχε ήδη αρχίσει. Μάλιστα, η πιο πρόσφατη εντυπωσιακή δουλειά του Sutton (1991) δίνει ένα παράδειγμα/αφετηρία για το πώς πρέπει να εμπλέκεται η θεωρία με την πράξη, αποτελώντας πρότυπο για τις εργασίες που την ακολούθησαν και θα την ακολουθήσουν.

Κλείνοντας την ενασχόλησή μας σχετικά με την ιστορική διαδρομή των προσεγγίσεων που αποτέλεσαν τον κατά καιρούς πυρήνα των Κ.Ο., αξίζει να κάνουμε τις ακόλουθες, ανακεφαλαιωτικού χαρακτήρα, επισημάνσεις: α) διαπιστώνουμε από τα παραπάνω ότι ένας χρονικός κύκλος συμπληρώθηκε, αφού, όπως και το 1930, η θεωρία στρέφεται ξανά στα εμπειρικά Κ.Ο., έτσι ώστε να λυθούν προβλήματα και να καλυφθούν κενά, β) τα τελευταία 60 περίπου χρόνια, έχουν επιτευχθεί εντυπωσιακές εξελίξεις και ως προς τα θεωρητικά εργαλεία ερμηνείας των ολιγοπωλιακών αγορών αλλά και ως προς τις ποσοτικές μεθόδους που χρησιμοποιεί η εμπειρική προσέγγιση, γ) τα Κ.Ο. αναπτύχθηκαν και αναπτύσσονται μέσα από έντονες διαμάχες της επιστημονικής οικονομικής κοινότητας

και, τέλος, δ) ιστορικά, η μεθοδολογία της σχολής SCP φαίνεται να έχει ως δομικό στόχο την εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων από τις εμπειρικές παρατηρήσεις των επιχειρήσεων και των αγορών του πραγματικού κόσμου, γεγονός που την κάνει εκ διαμέτρου αντίθετη με την δεύτερη μεγάλη σχολή που, όπως εκτενώς αναφέραμε στα προηγούμενα, διεκδίκησε μέσω της θεωρητικής προσέγγισης την πρωτοκαθεδρία στα Κ.Ο., δηλαδή την σχολή του πανεπιστημίου του Σικάγου.

3.3. Οι διαφορές μεταξύ των σχολών του Σικάγου και της SCP και η σύνθεσή τους στα «Νέα Κλαδικά Οικονομικά»

Όπως είδαμε στην παράγραφο 3.2., η προσέγγιση της σχολής SCP βασίζεται στην θεμελιώδη παραδοχή ότι η εξάσκηση μονοπωλιακής δύναμης (market power) είναι ένα μόνιμο φαινόμενο της συμπεριφοράς των επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα, με αποτέλεσμα οι αγορές να έχουν «φτωχή» απόδοση και συνεπώς η ικανοποίηση της ζήτησης για προϊόντα και υπηρεσίες να είναι ανεπαρκής. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται και η πρώτη βασική διαφορά της SCP και των οικονομολόγων της σχολής του Σικάγου που υποστήριξαν ότι η κύρια πηγή μονοπωλιακής δύναμης είναι οι κυβερνητικές παρεμβάσεις στην αγορά. Άρα, εκτός από την διαφορά στην προσέγγιση, που εκτεταμένα αναπτύξαμε κατά την αναφορά στην ιστορική εξέλιξη των Κ.Ο. αλλά και τις ανάγκες θεμελίωσής τους, υπάρχει και μία βαθιά ιδεολογική διαφορά μεταξύ των δύο αυτών σχολών. Επιπρόσθετα, η σχολή του Σικάγου δέχεται μόνο ένα συγκεκριμένο θεωρητικό υπόδειγμα –αυτό του πλήρους ανταγωνισμού– ως το πιο αξιόπιστο μέσο ερμηνείας των οικονομικών φαινομένων σε μικροοικονομικό επίπεδο, ενώ αντίθετα η σχολή SCP κρίνει ότι το μοντέλο του ατελούς ανταγωνισμού είναι αντιπροσωπευτικά ρεαλιστικό στο να ερμηνεύσει τα φαινόμενα αυτά.

Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι με τον όρο «σχολή του Σικάγου» ομαδοποιείται ένα σύνολο απόψεων επι-

στημόνων με συγκεκριμένη ιδεολογική θέση και ότι δεν πρόκειται για μία συγκεκριμένη τοπολογική αναφορά. Σημαντική, εξάλλου, πρόσφατη δουλειά στα Κ.Ο. που εγκλείεται στην παράδοση της σχολής αυτής, απαντάται στο Los Angeles και στο Cambridge της πολιτείας Massachusetts των Η.Π.Α. Ενδεικτική είναι η αναφορά ενός από τους παλαιότερους καθηγητές στο πανεπιστήμιο του Σικάγου, του Melvin W. Reder (1982, p. 12):

> «...στην εφαρμοσμένη έρευνα, οι ακόλουθοι της άποψης του Σικάγου έχουν μία πολύ επίμονη τάση να υποθέτουν ότι, κατόπιν απουσίας αποδείξεων για το αντίθετο, κάποιος μπορεί να αντιμετωπίζει τις τρέχουσες τιμές και ποσότητες σαν καλές προσεγγίσεις των μακροχρόνιων ανταγωνιστικών τους επιπέδων».

Αυτό που παραδέχεται η σχολή αυτή δεν είναι, τελικά, η παντελής απουσία του μονοπωλίου. Εάν θέλουμε να αποτυπώσουμε τις απόψεις της με ακρίβεια, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι θεωρεί την εμφάνιση μονοπωλιακών δυνάμεων στον ιδιωτικό επιχειρηματικό τομέα ιδιαίτερα βραχυπρόθεσμη, με την προϋπόθεση ότι η εμφάνιση αυτή δεν προκαλείται εξαιτίας κρατικών παρεμβάσεων. Έτσι, εάν και εφόσον οι συγκεντρωτικές τάσεις που επικαλούνται οι οπαδοί της SCP είναι αληθινές και η μονοπωλιακή δύναμη γνήσια, τότε σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους οικονομολόγους είναι συνήθως προσωρινές, αφού η ελευθερία εισόδου στην αγορά προκαλεί την σταδιακή αποδυνάμωση της μονοπωλιακής δύναμης στις τιμές και τις ποσότητες.

Άλλη μια σημαντική διαφορά μεταξύ SCP και της σχολής του Σικάγου είναι ότι οι ανήκοντες στην τελευταία προσέγγιση γενικά αρνούνται την πιθανότητα ύπαρξης επιτυχούς επιχειρησιακής στρατηγικής από την πλευρά μιας επιχείρησης εναντίον των ανταγωνιστών της, υπαρκτών ή δυνητικών. Μία σχηματική απεικόνιση του θεωρητικού πλαισίου της σχολής του Σικάγου δίνεται στο σχήμα 1.4.

Σχήμα 1.4. Η διαγραμματική απόδοση του πλαισίου ανάλυσης της σχολής του Σικάγου.

Το πλαίσιο της σχολής του Σικάγου

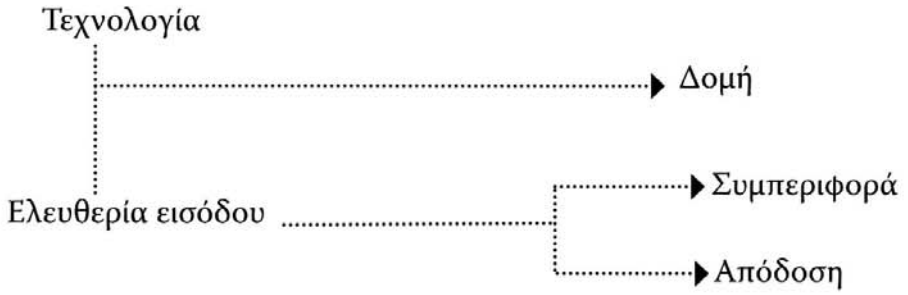

(Πηγή: Stephen Martin, Industrial Economics, 2nd edition, 1994, p. 10)

Σύμφωνα, λοιπόν, με το παραπάνω σχήμα, η τεχνολογία/τεχνογνωσία και η ελευθερία εισόδου προσδιορίζουν την δομή μιας αγοράς, με την ελευθερία εισόδου να «εγγυάται» την βέλτιστη συμπεριφορά και απόδοση.

Απουσιάζει, βέβαια, από το συγκεκριμένο υπόδειγμα η παραδοχή της τέλειας πληροφόρησης. Έτσι οι επιχειρήσεις είναι ελεύθερες να ενημερώνουν τους καταναλωτές. Ωστόσο, σύμφωνα με την άποψη του Σικάγου, οι επιχειρήσεις διαφημίζονται μόνο μέχρι του σημείου που είναι κοινωνικά ωφέλιμο. Στην αντίθετη περίπτωση, εάν ξοδεύουν πολλά για διαφημίσεις, τότε οι νεοεισερχόμενες επιχειρήσεις ξοδεύουν λιγότερα και τις υποσκελίζουν. Όσον αφορά τις υπόλοιπες βασικές του παραδοχές, το πλαίσιο ανάλυσης του Σικάγου δεν διαφέρει σε τίποτε από αυτό του πλήρους ανταγωνισμού. Βέβαια, οι οικονομολόγοι της σχολής αυτής δέχονται την ύπαρξη περισσότερο πολύπλοκων σχέσεων από αυτές του σχήματος 1.4. στην βραχυχρόνια περίοδο, μα τέτοιου είδους αποκλίσεις από το ανταγωνιστικό μοντέλο δεν αναμένεται να συνεχίζονται και μακροχρόνια, εκτός εάν με κάποιο τρόπο η κεντρική εξουσία εμποδίζει την ελευθερία εισόδου. Για την σχολή του Σικάγου, η κυβερνητική παρεμβολή δημιουργεί μονοπωλιακές δυνάμεις και αναπο-

τελεσματικότητα στην απόδοση της προσφοράς, αφού οποιαδήποτε ισοδύναμα αποτελεσματική επιχείρηση με τις υπόλοιπες είναι κατά τα άλλα ελεύθερη να επιτύχει τα κέρδη και το μέγεθος που επιθυμεί.

Δεδομένης αυτής της ακλόνητης πεποίθησής τους ότι οι αποκλίσεις από τον τέλειο ανταγωνισμό -εφόσον είναι πραγματικά υπαρκτές και όχι ισχυρισμοί της εμπειρικής σχολής- χαρακτηρίζονται από την βραχυχρόνια «ζωή» τους, δεν μας εκπλήσσει το γεγονός ότι η κριτική τους προς τους οικονομολόγους της σχολής SCP και τα αποτελέσματα των ερευνών τους ήταν ιδιαίτερα οξέα. Έτσι, ούτε λίγο ούτε πολύ τους κατηγόρησαν ότι αντιμετωπίζουν με προχειρότητα την οικονομική επιστήμη, αφού οι ποσοτικές τους μεθόδοι βασίζονται σε στατιστικές «υπερ-παραδοχές» και μεροληπτικά επιλεγμένα δεδομένα. Τα συμπεράσματά τους, λοιπόν, είναι το λιγότερο αναξιόπιστα ως βάση για την δημιουργία κατάλληλης πολιτικής εκ μέρους της κεντρικής εξουσίας, που καλά θα κάνει να απέχει όσο περισσότερο μπορεί από τα καθέκαστα των αγορών. Εάν υπάρχει κάποια εξήγηση για την παρατηρούμενη συμπεριφορά των επιχειρήσεων η οποία είναι συμβατή με την οικονομική θεωρία, τότε η εξήγηση αυτή γίνεται δεκτή. Στην αντίθετη περίπτωση η έρευνα από την οποία προήλθε η θεωρούμενη εξήγηση απορρίπτεται ως αναληθής. Επομένως, με βάση αυτή τη λογική, και πάλι δεν μας δημιουργεί έκπληξη η απουσία εμπειρικών ερευνών από τους νεοφιλελεύθερους στο πεδίο των κλαδικών οικονομικών. Οι ελάχιστες, σχετικά, εμπειρικού χαρακτήρα έρευνες έγιναν αποκλειστικά για να βληθεί η σχολή SCP.

Στην σημερινή εποχή, το μόνο σίγουρο είναι ότι η ανέλιξη των «Νέων Κ.Ο.» στηρίζεται στην σύνθεση των μεθόδων των δύο σχολών, αφού η διαμάχη μεταξύ τους ανέδειξε την ανάγκη η κριτική να γίνεται στην «γλώσσα» της κάθε σχολής. Έτσι, για να ισχυροποιήσουν και να υπερασπισθούν τις απόψεις τους, οι οπαδοί της SCP αναγκάσθηκαν να δημοσιεύσουν εργασίες αυστηρά θε-

ωρητικού περιεχομένου, ενώ οι της σχολής του Σικάγου, π.χ. ο Demsetz, δημοσίευσαν με την σειρά τους εμπειρικές εργασίες, πολλές από τις οποίες ιδιαίτερα αξιόλογες. Τελικά, όμως, κανείς δεν μπορεί να παραγνωρίσει ότι, παρότι έχουμε σύγκλιση των μεθόδων των δύο βασικών προσεγγίσεων, έχουμε ακόμη μεγάλη απόκλιση μεταξύ τους. Ίσως αυτή η απόκλιση να μην οφείλεται στο ότι η μία σχολή είναι πιο επιστημονικά σωστή από την άλλη, αλλά στην βαθιά διαφορά των ιδεολογιών που ενσωματώνει η «γονιδιακή» προέλευση των οικονομολόγων που συνθέτουν τις δύο κυρίαρχες σχολές στο πεδίο των Κ.Ο.

4. Ανακεφαλαίωση-Κριτικά συμπεράσματα

Τα κλαδικά οικονομικά για ορισμένους είναι μία εξελικτική διαφοροποίηση της Θεωρίας της Επιχείρησης και για άλλους ένα εντελώς διαφορετικό γνωστικό επιστημονικό υποκείμενο, ακόμη και από αυτή την μικροοικονομική θεωρία. Θεμελιώθηκαν και αναπτύχθηκαν για να αντιμετωπίσουν τις αδυναμίες της κλασικής θεωρίας, αλλά απέκτησαν οντότητα με συγκεκριμένο περιεχόμενο και όνομα κατά τα τελευταία 45 περίπου χρόνια. Οι ρίζες τους εντοπίζονται, βέβαια πολύ παλαιότερα (Adam Smith) και ο διαχωρισμός των σχολών της οικονομικής θεωρίας (Θεσμικοί/Ιστορικοί και Αγγλική παράδοση) έγινε από νωρίς αισθητός. Έγιναν προσπάθειες από σπουδαίους οικονομολόγους (Marshall, Shraffa και Chamberlin) για την γεφύρωση του χάσματος, αλλά ο διαχωρισμός κληρονομήθηκε και στις δύο σχολές που διεκδίκησαν τα πρωτεία στα Κ.Ο. τις τελευταίες δεκαετίες, την σχολή εμπειρικού χαρακτήρα SCP και την αντίθετή της, την σχολή του πανεπιστημίου του Σικάγου, με άκρως θεωρητικό υπόβαθρο. Οι βασικές διαφορές μεταξύ των δύο αυτών σχολών είναι: α) η πρώτη δέχεται ότι η εξάσκηση μονοπωλιακής δύναμης από τις επιχειρήσεις και η προσπάθεια απόκτησής της μέσω κατάλληλης συ-

μπεριφοράς προς τους ανταγωνιστές της (υπαρκτούς και δυνητικούς) είναι μόνιμο φαινόμενο των αγορών, ενώ η δεύτερη θεωρεί ότι η κρατική παρέμβαση αποτελεί την μόνη πηγή αναποτελεσματικότητας, αφού υιοθετεί την άποψη ότι οτιδήποτε έχει επιτευχθεί από την εκάστοτε επιχείρηση μπορεί να επιτευχθεί από μία ισοδύναμα αποτελεσματική επιχείρηση και β) η σχολή SCP υποστηρίζει ότι το μοντέλο του ατελούς ανταγωνισμού είναι το πλέον κατάλληλο για την εξήγηση των ολιγοπωλιακών φαινομένων, ενώ η σχολή του Σικάγου δέχεται ως ορθό μόνο το υπόδειγμα του πλήρους ανταγωνισμού και οποιαδήποτε απόκλιση από αυτό, η οποία προκύπτει από την εμπειρική ανάλυση, θεωρείται πλασματική ή προσωρινή.

Η ανάπτυξη των Κ.Ο. έγινε μέσα από την έντονη, και μερικές φορές πολεμική, αντιπαράθεση των δύο αυτών προσεγγίσεων, αλλά η ανάγκη επικοινωνίας, έστω και στο επίπεδο της κριτικής, επέφερε την σταδιακή σύγκλιση των μεθόδων τους. Με άλλα λόγια, οι εμπειρικοί οικονομολόγοι έγιναν και λίγο θεωρητικοί και το αντίστροφο. Αν και το τείχος μεταξύ των δύο σχολών αρχίζει να πέφτει ως προς την μεθοδολογία τους, το χάσμα των ιδεολογικών τους διαφορών εξακολουθεί να υφίσταται, αφού π.χ. οι οπαδοί της SCP δεν πρόκειται να δεχθούν ποτέ ότι οι επιχειρήσεις δεν υιοθετούν στρατηγική συμπεριφορά εναντίον των ανταγωνιστών τους η οποία να πετυχαίνει τον αρχικό και αντικειμενικό της σκοπό: την απόκτηση ελέγχου πάνω στην τιμή και έτσι τα υπερκανονικά κέρδη.

Βιβλιογραφία

Allen, G. C., *British Industries and their Organisation* (London, Longman, 1959).

Andrews, P. W. S., «Industrial analysis in economics», in T. Wilson and P. W. S. Andrews (eds), *Oxford Studies in the Price Mechanism* (Oxford, Clarendon Press, 1951).

Andrews, P. W. S., «Industrial economics as a specialist subject», *Journal of Industrial Economics,* vol. 1 (1952).

Andrews, P. W. S., *On Competition in Economic Theory* (London, Macmillan, 1964).

Archibald, G. C., «Chamberlin Versus Chicago», *Review of Economic Studies,* vol. 29 (October 1961), pp. 68-71.

Archibald, G. C., «The state of economic sience», *British Journal for the Philosophy of Sience,* vol. 10 (1959).

Arrow, K. T., «Towards a theory of price adjustment», in M. Abramovitz (ed.), *The Allocation of Economic Recourses* (Stamford Univercity Press, 1959).

Bain, J. S., «The theory of monopolistic competition after thirty years». *American Economic Associaton Papers and Proceendings,* vol. 76 (1964), pp. 28-32.

Bain, J. S., *Barriers to New Competition* (Mass., Harvard University Press, 1956).

Bain, J. S., *Industrial Organisation* (New York, Wiley, 1959).

Berle, A. A. and G. C. Means, *The Modern Corporation and Private Property* (New York, Macmillan, reprinted 1948).

Chamberlin, E.H., *The Theory of Monopolistic Competition,* 1st edn (Cambridge, Mass., Harvard Univercity Press, 1932).

Clark, J., *The Distribution of Wealth* (New York, 1899).

Demsetz, H., «The welfare and empirical implications of monopolistic competition», *Economic Journal,* vol. 74 (1964), pp. 623-41.

Devine, P. J., N. Lee, R. M. Jones and W. J. Tyson, *An Introduction to Industrial Economics* (London, Academic Division «Unwin Hyman», 1985).

Dorfman, J., «The role of the German Historical School in American economic thought», A*merican Economic Association Papers and Proccedings,* vol. 67 (1955), pp. 17-28.

Douglas, P. H., *In the fullness of time* (New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1972).

Ferguson, P. R. and G. J. Ferguson, *Industrial Economics: Issues and Perspectives*, 2nd edn (London, Macmillan, 1994).

Florence, P. S., *Logic of Industrial Organisation* (London, Macmillan, 1933).

Friedman, M., «More on Archibald vercus Chicago», *Review of Economic Studies* vol. 30 (1963), pp. 65-7.

Galbraith, J. K., «Countervailing power», *American Economic Review,* vol. 44, n. 2, (May 1954), pp. 7-14.

Galbraith, J. K., *American Capitalism: The Concept of Countervailing Power* (Boston, Houghton-Miffin, 1952).

Grether, E. T., «Industrial organisation: retrospect and prospect», *American Economic Review,* vol. 82 (May 1970), pp. 83-9.

Hall, R. L. and C. J. Hitch, «Price theory and business behaviour», *Oxford Economic Papers,* vol. 49 (1939), pp. 12-45.

Hay, D. A. and D. J. Morris, *Industrial Economics and Organization: Theory and Evidence,* 2nd end (New York, Oxford Univercity Press, 1991).

Heflebower, R. B. and G. W. Stocking (eds), *AEA readings in Industrial Organisation and Public Policy* (homewood, Illinois, 1958).

Jevons, W. S., *Principles of Economics and Other Papers* (London, Macmillan, 1905).

Jevons, W. S., *Theory of Political Economy* (London, Macmillan, 1871).

Knight, F., *Risk, Uncertainty and Profit* (New York, 1921).

Koopmans, T. C., *Three Essays on the State of Economic Sience* (New York, McGraw-Hill, 1957), p. 145.

Machlup, F., «Marginal analysis and empirical research», *American Economic Review,* vol. 36 (1946), pp. 518-53.

Machlup, F., «Theories of the firm: marginal, behaviural, managerial», *American Economic Review,* vol. 57 (1967), pp. 1-33.

Marshall, A., *Industry and Trade* (London, Macmillan, 1919).

Marshall, A., *Principles of Economics* (London, Macmillan, 1890).

Marshall, A., *The New Cambridge Curriculum in Economics and Associated Branches of Political Sience* (London, Macmillan, 1903).

Martin, S., *Industrial Economics: Economic Analysis and Public Policy* (London, Macmillan, 1994).

Phillips, A. and R. E. Stevenson, «The historical development of industrial organisation», *History of Political Economy,* vol. 6, no. 3 (Fall 1974), pp. 324-42.

Reder, M. W., «Chicago economics: permanence and change», *Journal of Economics Literature,* vol. XX (March 1982), pp. 1-38.

Robbins, L. C., *An Essay on the Nature and Significance of Economic Sience* (London, Macmillan, 1935).

Robinson, J., *The Economics of Imperfect Competition* (London, Macmillan, 1933).

Smith, A., *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (New York, Edwin Cannan: The Modern Library, 1937).

Sraffa, P., «The law of returns under competitive conditions», *Economic Journal* vol. 36 (1926), pp. 535-50.

Stigler, G. J., *The Organisation of Industry* (Ill., Richard D. Irwin, Inc., 1968), p. 1.

Triffin, R., *Monopolistic Competition and General Equilibrium Theory* (Mass., Harvard University Press, 1941), p. 17.